

Γ Ρ . Θ . Σ Τ Α Θ Η

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ
ΤΗΣ ΣΗΜΕΙΟΓΡΑΦΙΑΣ ΤΗΣ ΨΑΛΤΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Ε ἰ σ ῆ γ η σ η

κατ' ανάθεση ὑπὸ τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν
καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Χριστοδούλου

ὕστερα ἀπὸ τέσσερις ἀλλεπάλληλες συσκέψεις στὸ γραφεῖο του
στὴν Ἱερὰ Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀθηνῶν
τὴν 27 Μαρτίου, τὴν 25 Ἀπριλίου, τὴν 1 καὶ 22 Ἰουνίου 2001

“περὶ ἐξηγήσεως τῆς σημειογραφίας
καὶ περὶ χρήσεως τῶν ὕφεσο-διέσεων
καὶ περὶ ὀνοματοδοσίας τῶν ἤχων
καὶ περὶ παρεμφερῶν ἄλλων θεωρητικῶν θεμάτων
καὶ περὶ τοῦ πρακτέου”

α

ΑΘΗΝΑ, 6-7 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 2001

Π ρ ο ο ί μ ι ο

Μακαριώτατε,
καὶ ὁμότεχνοι πάντες·

Καὶ χάριτας ὁμολογῶ καὶ τὴν δεινὴν θέσιν στὴν ὁποία περιῆλθα ἐκδιηγοῦμαι. Ἡ σύνταξίς μιᾶς Εἰσηγήσεως, ποὺ ἡ Μακαριότητά σας μοῦ ἀνέθεσε, κατὰ τὴν εὐμενὴ τῆς διάθεσιν ἀπέναντι τῆς μουσικολογιότητός μου, γιὰ θέματα ποὺ ὡς μὴ ὥφειλε ἀνέκυψαν καὶ ταλανίζουν τὴν συμπαθέστατη τάξιν τῶν ψαλτῶν τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας, εἶναι πρᾶγμα δυσχερίστο, παρ' ὅλον ὅτι ἡ ἐνασχόλησιν μὲ τὸ θέμα αὐτὸ καθ' ἑαυτό, δηλαδὴ τὴν Ψαλτικὴν Τέχνην καὶ θεωρίαν καὶ πράξιν, εἶναι ἀπ' τὰ ἀγαπητότατα ἐπιτηδεύματα τῆς ζωῆς μου. Κι ἡ δεινὴ μου θέσιν εἶναι τὸ πῶς νὰ πῶ τὰ ὅσα, ἀπ' τὴ μιὰ μεριά, αὐτονόητα κανοναρχεῖ ἡ προσέγγισιν καὶ μόνον μὲ τὴν φίλην τέχνην καὶ ἐπιστήμην τῆς Ψαλτικῆς μας, δηλαδὴ ἡ Ψαλτικὴ ὡς Πράξις κι ἡ Μουσικολογία ὡς ἱστορία καὶ θεωρία καὶ προσδιορισμὸς κανόνων, κι ἀπ' τὴν ἄλλην μεριὰ οἱ φίλοι καὶ ὁμόζηλοι τῆς ψαλτικῆς παραδόσεως, οἱ ψάλτες μας, τὰ ὅχι πάντοτε αὐτονόητα αἰτιῶνται καὶ δυσπιστοῦν ἔναντι τῆς μουσικολογικῆς ἐρεῦνης ἢ καὶ αὐθαιρετοῦν κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ψαλμωδίας.

Καὶ αὐτονόητα πράγματα στὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν ἔρευνα εἶναι ἡ ἀναζήτησιν τῆς ἀλήθειας πάντοτε, μὲ τὴν διακρίβωσιν ἱστορικῶν, σημειογραφικῶν, παλαιογραφικῶν, μορφολογικῶν, προσωπογραφικῶν καὶ ἄλλων στοιχείων, ποὺ ὁ ἀμητὸς τῶν χειρογράφων καὶ ἡ πατροπαράδοτη, σὲ ὅλο τὸ εὖρος τῶν ἀπανταχοῦ ἐλληνοφώνων ὀρθοδόξων τόπων λατρείας, - καὶ ὅχι σὲ στενὰ τοπικιστικὰ καὶ μόνον ὅρια - , καὶ διαφυλάσσει καὶ προσφέρει γιὰ “τοῦ λόγου τὸ ἀσφαλές”. Τὰ τυχόν νέα τεκμήρια, καὶ εἶναι πάλιν αὐτονόητο ὅτι δημοσιοποιοῦνται, συμβάλλουν στὸν ἀποσαφηνισμὸ διαφορῶν πτυχῶν ποὺ οἱ πατέρες μας τῶν προηγουμένων γενεῶν δὲν γινώριζαν καὶ δὲν μπόρεσαν νὰ φωτίσουν, καὶ στὴν βελτίωσιν τῆς τεχνικῆς καὶ τοῦ συστήματος τῆς σημειογραφικῆς καταγραφῆς καὶ ὀνοματοδοσίας. Ἡ ἐπιστήμην δὲν εἶναι στατικὴ, ὅταν μάλιστα ἀφορᾷ σὲ μιὰ τέχνην, τὴν κατ' ἐξοχὴν ἄσπλη καὶ ἐλεύθερη, τὴν μουσικὴν, ἢ ψαλτικὴν στὸ προκείμενο.

Τὰ ὅχι πάντοτε καὶ ὅχι ἀπαραίτητα αὐτονόητα, εἶναι τὰ ὅσα εἴτε ὡς αἰτιάσεις, εἴτε ὡς δυσπιστίες, ἀκόμα καὶ ὡς ὕβρεις καὶ λοιδωρίες, ἐκ μέρους κάποιων ψαλτῶν καὶ λέγονται καὶ γράφονται, μάλιστα τὸν τελευταῖο καιρὸ ὡς πλημμυρίδα στὰ ψαλτικὰ ἔντυπα, κατὰ τῶν ‘ἀφώνων’ τάχα καὶ ‘ἀκαλλιφώνων’ ἐπιστημόνων μουσικολόγων καὶ καθηγητῶν Πανεπιστημίων, ὥσάν νὰ πρόκειται γιὰ μιὰ κατηγορίαν ἀνθρώπων ποὺ βάνεται νὰ ξεθεμελιώσῃ τὴν παράδοσιν. Καὶ δὲν εἶναι αὐτονόητα πράγματα αὐτὰ γιατί δὲν ἀπορρέουν ἀπὸ γνώσιν τῶν πραγμάτων· εὐκόλως ἐλέγχονται ὡς ἀνακριβῆ. Οἱ ψάλτες δὲν παρακολουθοῦν συνήθως τὴν ἱστορικοθεωρητικὴν ἔρευνα, καὶ “δὲν ἀναγινώσκουν” τὴν πληθὺ τῶν ἐπιστημονικῶν βιβλίων ποὺ τὶς τελευταῖες δεκαετίες κυκλοφορήθηκαν, κι ὅταν “ἀναγινώσκουν” ὥς “δὲν γινώσκουν” πάντοτε τὰ γραφόμενα. Ἐνῶ τὸ

ἀντίθετο δὲν συμβαίνει· οἱ Ἕλληνες ἐπιστήμονες ‘μουσικολόγοι’-ψάλτες, τοὺς ὁποίους οἱ ‘πρωτο’-ψάλτες μέμφονται, γνωρίζουν ἀπείρως περισσότερα ἀπὸ αὐτοὺς ψαλτικά μαθήματα, καὶ βέβαια καὶ ὅλα τὰ δικά τους μελοποιήματα. Καὶ ἄς μὴ θιγῇ ἐδῶ ἐκτενῶς ἡ ὑποκρισία κατὰ τὴν ἀνάληψη τοῦ ρόλου τοῦ ‘τιμητοῦ’ τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς, τάχα ὅτι παραφθείρεται ἡ ἐρμηνεία κατὰ πῶς ἡ καθιερωμένη Νέα Μέθοδος τῶν τριῶν Διδασκάλων ὀρίζει καὶ διδάσκει, ἐνῶ τὴν ἀπεμπολοῦμε ψάλλοντας καὶ διδάσκοντας δίφωνη καὶ τρίφωνη καὶ τετράφωνη Εὐρωπαϊκὴ Μουσικὴ, ποὺ σαφῶς δὲν ὀρίζει ἡ Νέα Μέθοδος, καὶ στρεφόμεστε κιόλας ἐναντίον τῶν ἀκραιφνῶν τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς ἐρευνητῶν καὶ ψαλτῶν.

Αὐτονόητο, λοιπόν, εἶναι ὅτι ἡ ἔρευνα δὲν ἔχει πέρας τῶν ἀναζητήσεών της καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ἐμποδιοθῇ νὰ πραγματοποιεῖται. Αὐτονόητο εἶναι ὅτι ἡ Ψαλτικὴ εἶναι καὶ τέχνη, καὶ εἶναι ἀπόλυτα ἐλεύθερη, ὡς ἀπόλυτη ἔκφραση καὶ δημιούργημα τοῦ πνεύματος, τὸ ὁποῖο “ὅπου θέλει πνεῖ” καὶ πάντοτε ἐμπνέει γιὰ νέα μελουργήματα. Ἡ ψαλμωδία ὅμως στὸν πάντιμο χῶρο τῆς λατρείας εἶναι ἡ πάγκοινη ἔκφραση τῶν συναισθημάτων τῶν πιστῶν κατὰ τὴν ἀναφορά τους στὸ Θεό, καὶ λειτουργεῖ ἄρα μὲ συγκεκριμένες μορφές ἐκφράσεως, ὅπως ἡ Λειτουργικὴ καὶ ἡ Θεωρία τῆς Ψαλτικῆς διαμορφώνει καὶ κανονίζει. Καὶ εἶναι αὐτονόητο ὅτι ψάλτες καὶ θεωρητικοὶ τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης δὲν εἶναι δυὸ ξεχωριστὰ καὶ ἀλληλοσυγκρουόμενα μεγέθη, ὅπως γράφεται τὸν τελευταῖο καιρὸ καὶ πρέπει γρήγορα νὰ ἐπανορθωθῇ, ἀλλὰ οἱ διάκονοι τῆς μᾶς καὶ ἀδιαίρετης ψαλτικῆς ὑποθέσεως. Καὶ οἱ μουσικολόγοι γνωρίζουν νὰ ψάλλουν, κατὰ τὸ χάρισμα ποὺ τοὺς δόθηκε· καὶ οἱ ψάλτες πρέπει νὰ γνωρίζουν ἱκανὰ θεωρητικά, κατὰ τὸν ὁμόρροπο μὲ τὴν καλλιφωνία τους ζῆλο ποὺ πρέπει νὰ ἀναπτύξουν. Αὐτονόητο ἀκόμα εἶναι ὅτι οἱ ψάλτες πρέπει νὰ μὴ παραθεωροῦν τὰ ὅσα περὶ τὴν θεωρία τῆς Ψαλτικῆς προσφέρει ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα· καὶ ἡ ἔρευνα εἶναι εὐλογία Θεοῦ, ὅπως καὶ τὸ χάρισμα τῆς καλλιφωνίας. Ἴδιον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως εἶναι νὰ γοητεύεται ἀπ’ τὰ περιεργωδέστερα νέα πράγματα καὶ νὰ θέλει νὰ τὰ περιεργασθῇ· καὶ εἶναι θαυμάσιο καὶ πηγὴ γνώσεως νὰ παίρνει κανεὶς τὴν στάση τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων· “ἀκουσόμεθά σου πάλιν”. Ὁ Πέτρος Πρωτοψάλτης ὁ Βυζάντιος, κατὰ τὸ Θεωρητικὸν τοῦ Χρυσάνθου (σ. LIII-LIV, §79) “ἐμέμφετο τὸν Ἰάκωβον παραβαίνοντα τὸν ρυθμὸν τῶν προσομοίων ... καὶ ἔλεγεν· ἂν ἤξευρα ὅτι εὐρίσκεται τις εἰδήμων τῆς Χειρονομίας καὶ εἰς τὴν Ἀμερικὴν, μὲ ὅλην μου τὴν πενίαν ἐπήγενα καὶ ἐμαθήτευσά εἰς αὐτὸν δι’ αὐτήν”.

Μακαριώτατε, καὶ φίλοι ὁμότεχνοι ψάλτες, “ἀκουσόμεθα πάλιν” τὰ αὐτὰ καὶ περὶ τὰ αὐτά. Καὶ εἶναι εὐλογία Θεοῦ ὅτι οὔτε πρέπει νὰ ἀναμένουμε ἕναν ἀπόστολο νὰ μᾶς τὰ πῇ, οὔτε πρέπει νὰ πᾶμε στὴν Ἀμερικὴ νὰ τ’ ἀκούσουμε· εἶναι ἐδῶ μπροστὰ μας στὰ χειρόγραφα καὶ τὴν παράδοση, κι εἴμαστε ἐμεῖς οἱ , διοὶ ποὺ πρέπει νὰ κοιταχτοῦμε στὰ μάτια καὶ νὰ ἀλληλοδιδαχτοῦμε.

*

Ἡ διάρθρωση τῆς Εἰσηγήσεως περὶ τοῦ πρακτέου στὸ προκείμενο θέμα, παίρνει τὴν ἀκόλουθη μορφή·

Α'α. Συνοπτικό Χρονικό. Ἡ σύγκληση ἀπ' τὸν Μακαριώτατο Ἀρχιεπίσκοπο τεσσάρων συσκέψεων τὶς ἡμερομηνίες 27/3, 25/4, 1/6 καὶ 22/6/2001

β. Οἱ εἰσηγήσεις μὲ μορφή γραπτῶν κειμένων ἢ προφορικῆς ἀναπτύξεως

Β'. Καταγραφὴ τῆς καταστάσεως: δύο βασικὲς τάσεις καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ ἐκτίμηση

Γ'. Τὸ θέμα, καθαυτό·

α. Ἡ Νέα Μέθοδος, ὡς παραδόθηκε

β. Ἡ Νέα Μέθοδος, μὲ ἀναλυτικὴ ἐρμηνεία

γ. Ἡ Νέα Μέθοδος, μὲ κωδικοποίηση σημαδίων

δ. Διάκριση: νέες δημιουργίες ποὺ δικαιολογοῦν νέα ἀναλυτικὴ καταγραφὴ

Δ'. Θεωρητικὴ ἔρευνα·

α. Ὀνομασίες τῶν ἡχῶν

β. Εἰσαγωγὴ τῶν χειρονομικῶν σημαδιῶν

γ. Ἡ χρῆση τῶν ὑφεσο-διέσεων, ἢ 'συστηματικὰ θέματα'

Ε'. Ἡ θεωρητικὴ αὐθεντία·

Ἐπιτροπὴ γιὰ μελέτη καὶ καθορισμὸ καὶ ἐπιβολὴ πορισμάτων, γιὰ κοινὴ διδασκαλία

καὶ ἐρμηνεία τῆς Μουσικῆς.

Α'.

α. Συνοπτικὸ χρονικό. Ἡ σύγκληση τῶν συσκέψεων.

§ Γιὰ τὴν ὑπόθεση τῆς ἐρμηνευτικῆς προσεγγίσεως τῆς σημειογραφίας τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης, καὶ γιὰ ἄλλα παρεμφερῆ θεωρητικὰ θέματα, πραγματοποιήθηκαν τέσσερις συσκέψεις στὸ γραφεῖο τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Χριστοδούλου, στὴν Ἱερὰ Ἀρχιεπισκοπὴ, μὲ πρωτοβουλία συγκλήσεως τοῦ ἰδίου τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, ὕστερα ἀπὸ μιὰ πρόταση τοῦ Πρωτοψάλτου κ. Χαριλάου Ταλιαδῶρου σὲ μιὰ ἐπίσκεψή του στὸν Ἀρχιεπίσκοπο καὶ παράλληλο αἶμα τοῦ προέδρου τῆς Ὁμοσπονδίας Συλλόγων Ἱεροψαλτῶν Ἑλλάδος Πρωτοψάλτου κ. Χρήστου Χατζηνικολάου, ὁ ὁποῖος παρέστησε ὡς μέγα σχίσμα στὸν ἱεροψαλτικὸ κόσμον τὴν διαφορὰ ἐρμηνευτικῶν ἀπόψεων ἐπὶ τῆς Ψαλτικῆς, ὅπως διενεργεῖται κυρίως ἀπ' τὸν Πρωτοψάλτη κ. Λυκοῦργο Ἀγγελόπουλο καὶ ἄλλους συνεργάτες του ποὺ ψάλλουν κατὰ τὸν διό τροπὸ καὶ διδάσκουν καὶ δημοσιεύουν βιβλία θεωρητικά, ἀπότοκα τῆς διδασκαλίας τοῦ μακαρίτου

διδασκάλου Σίμωνος Καρᾶ. Καὶ τὸ ὅλο πρᾶγμα κορυφώθηκε καὶ ἀπλώθηκε μετὰ τὴν πραγματοποίηση τοῦ Α΄ Πανελληνίου Συνεδρίου μὲ θέμα “Θεωρία καὶ Πράξη τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης” ποὺ εἰσηγήθηκε ὁ ὑποφαινόμενος Γρηγόριος Στάθης, καὶ πραγματοποιήθηκε ὁργανωμένο ἀπ’ τὸ Ἴδρυμα Βυζαντινῆς Μουσικολογίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, τὸ τριήμερο 3-5 Νοεμβρίου 2000, στὴν Ἀθήνα. Κατὰ τὴν διάρκεια αὐτοῦ τοῦ ἱστορικοῦ συνεδρίου ἐκδηλώθηκαν μὲ ἔντονο καὶ ἀνοίκειο, κάποιες φορές, ὕψος οἱ ὑποβόσκουσες ἀμφισβητήσεις καὶ ἀντιρρήσεις καὶ ἀπαξιώσεις καὶ κατακραυγές κατὰ τοῦ Λυκούργου Ἀγγελοπούλου καὶ τοῦ ‘συστήματος’ τοῦ Καρᾶ, ὅπως λέγουν.

§ Μετὰ τὸ Συνέδριο οἱ ὅιοι αὐτοὶ ἀμφισβητίες, ἀπ’ τὴν καθιερωμένη χορεία τῶν πρωτοψαλτῶν, δηλαδὴ ὁ κ. Ἀθανάσιος Καραμάνης, ὁ κ. Μανώλης Χατζημάρκος, ὁ κ. Βασίλειος Κατσιφῆς, καὶ οἱ Δημήτριος Ἰωαννίδης καὶ Ἰωάννης Δαμαλάκης ἀπ’ τὴν Κρήτη, προχώρησαν σὲ δημοσιεύματα στὸν ψαλτικὸ περιοδικὸ τύπο, μὲ παρανόηση παντελῆ τῶν γενομένων στὸ Συνέδριο καὶ μὲ ἀσύστατες κατηγορίες καὶ κατὰ τοῦ προσώπου μου, ὅτι συνευδόκησα μὲ τὴν ‘Καραϊκὴ’ παράταξη καὶ ἐμπόδισα τὴν ἐλεύθερη ἔκφραση τῶν ψαλτῶν νὰ ποῦν καὶ νὰ κατακραυγώσουν τοὺς ‘Ἀγγελοπουλικούς’, ὅπως θεωροῦν αὐτοὶ τὰ πράγματα. Δὲν ἦταν τότε, καὶ φοβᾶμαι δὲν εἶναι ἀκόμη σὲ θέση νὰ κάνουν διάλογο μὲ ἐπιστημονικὸ λόγο, καὶ πολὺ περισσότερο νὰ κατανοήσουν κάποια ἀδιαμφισβήτητα πράγματα καὶ νὰ τὰ παραδεχθοῦν. Τὰ κείμενα ποὺ δημοσιεύτηκαν καὶ κάποια ποὺ δὲν δημοσιεύτηκαν, τὰ ἔστειλαν στὸν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη κ. Βαρθολομαῖο, τὸν Ἀρχιεπίσκοπο Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Χριστόδουλο, σὲ ὅλους τοὺς Μητροπολίτες τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, σὲ Ὑπουργούς, σὲ Μουσικολόγους καὶ δὲν ξέρω σὲ ποιούς ἄλλους. Καὶ μὲ τὴν ἀναγραφὴ σ’ ἓνα φάκελο τοῦ ὀνόματός μου καὶ τῆς διευθύνσεως τοῦ σπιτιοῦ μου, χωρὶς κανένα διαβιβαστικὸ σημεῖωμα, τὰ κοινοποίησαν καὶ σὲ μένα.

§ Ἐκρίνα πὼς δὲν ἔπρεπε ν’ ἀπαντήσω σὲ τέτοιου εἶδους συμπεριφορὰ, παρ’ ὅλο ὅτι μοῦ διαμηνύθηκε σχετικὰ ἀπὸ ἀρμόδιες πλευρές. Ἐτοίμασα τὸ “Χρονικὸ καὶ τὰ Πορίσματα” τοῦ Συνεδρίου τὰ ὁποῖα παρέδωσα καὶ δημοσιεύτηκαν στὸ περιοδικὸ Ἐκκλησία, στὸ τεῦχος τοῦ Μαρτίου 2001. Στὸ κείμενο αὐτό, τὴν ἀρμόδια καὶ ὑπεύθυνη ἀπάντηση, περιέχονται καὶ δύο παράγραφοι σχετικὲς μὲ τὶς αἰτιάσεις αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων, μὲ πνεῦμα μουσικολογικῆς καὶ συνεδριακῆς παιδαγωγίας.

§ Ἡ κατάσταση, λοιπόν, αὕτῃ περὶ τὰ ψαλτικὰ πράγματα, ποὺ παρουσιάστηκε ὡς ἐπικίνδυνη τάση καὶ ‘σχίσμα’ καὶ ‘αἵρεση’ στὸν ἱεροψαλτικὸ κόσμο, κορυφώθηκε καὶ μὲ τὴν προσφυγὴ στὰ δικαστήρια ἐκ μέρους τοῦ κύκλου τοῦ κ. Λυκούργου Ἀγγελοπούλου καὶ τοῦ κ. Γεωργίου Κωνσταντίνου, συγγραφέως καὶ ἐκδότου ἐνὸς Θεωρητικοῦ τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς, τὸ ὁποῖο πολὺ κατέκριναν οἱ ἀμφισβητίες καὶ μὲ ἄκομψες ἢ καὶ ὕβριστικὲς φράσεις δῆλωσαν καὶ ἔγραψαν ὅτι πρέπει νὰ ‘καῇ’ αὐτὸ τὸ βιβλίο. Ἡ δικαστικὴ ἀγωγή στρέφεται κατὰ τῶν κυρίων Β. Κατσιφῆ καὶ Δ. Ἰωαννίδου, Μανώλη

Χατζημάρκου καὶ Χρήστου Χατζηνικολάου, καὶ ζητεῖται ἓνα ὑπέρογκο ποσό, πολλῶν ἑκατομμυρίων δραχμῶν ἀπ' τὸν καθένα γιὰ τὴν ἠθικὴ ζημίᾳ ποὺ προκάλεσαν.

§ Μπροστὰ σ' αὐτὴν τὴν τροπὴ τῶν πραγμάτων ὁ Ἀρχιεπίσκοπος ἔκρινε καλὸ νὰ συγκαλέσει σὲ εἰδικὴ σύσκεψη, σὲ πρώτη φάση, τὸν κ. Ταλιαδῶρο, ὁ ὁποῖος ἔθεσε ὅρο νὰ παρευρίσκομαι κι ἐγώ, τὸν κ. Ἀγγελόπουλο, καὶ τὸν κ. Χατζηνικολάου, ὁ ὁποῖος ἔφερε καὶ τὸν Γραμματέα τῆς Ὁμοσπονδίας κ. Παναγιώτῃ Μαρούλῃ.

§ Σ' αὐτὴν τὴν πρώτη σύσκεψη, 27 Μαρτίου 2001, ἔγινε μιὰ πρώτη προσπάθεια ἐντοπίσεως καὶ ἐκτιμήσεως τοῦ θέματος στὶς πραγματικὲς του διαστάσεις. Ὑστερα ἀπὸ μιὰ εἰσαγωγὴ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, ποὺ φανέρωσε τοὺς λόγους τῆς συγκλήσεως αὐτῆς τῆς συσκέψεως καὶ τὸ ἐνδιαφέρον του μαζὶ γιὰ τὰ ψαλτικὰ πράγματα, ὁ λόγος πέρασε στὴν ταπεινότητά μου, γιὰ μιὰ πρώτη ἀποτίμησι. Εἶπα, - ὁ κ. Μαρούλης κρατοῦσε κάποιες σημειώσεις γιὰ Πρακτικά, 'ὅτι τὸ θέμα ἔχει κυρίως ἐρμηνευτικὲς διαστάσεις τῆς σημειογραφίας κατὰ τὴν ψαλμῶδησι ἀπ' τοὺς ψάλτες· ὅτι ἡ γνώση τῆς σημειογραφίας στὴν πρωτότυπη μορφή καὶ στὶς πρῶτες ἐξηγήσεις της εἶναι ὁ βασικὸς ὁδηγός, νὰ δοῦμε δηλαδὴ τί ἐξήγησαν οἱ τρεῖς διδάσκαλοι καὶ τί ἄφησαν ἀνεξήγητο, τὸ ὁποῖο ἂν γνωρίζουμε καὶ ἐξηγοῦμε ἐμεῖς σήμερα, δὲν σημαίνει ὅτι παραβιάζουμε τὴν Νέα Μέθοδο· ὅτι στὴν ἐρμηνευτικὴ ἀπόδοσι τῆς σημειογραφίας τῆς Νέας Μεθόδου πρέπει νὰ διακρίνουμε τί ὑπαγορεύεται ἀπ' τὴ σημειογραφία νὰ ἀποδίδουμε καὶ τί ὁ κάθε ψάλτης προσθέτει, πέρα ἀπ' τὴν πρωτότυπη σημειογραφία, κι ἃς θεωρεῖ αὐτὸς ὅτι ἀποδίδει σωστὰ τὴν σημειογραφία, κι ἃς ἐπικαλεῖται τὴν ὅποια στερρὴ παράδοσι τοῦ ὁποιοῦ δασκάλου του· ὅτι, ὅταν πρόκειται γιὰ ἐρμηνευτικὲς ἀποδόσεις, ποὺ σαφῶς δὲν ὑπαγορεύονται ἀπ' τὴν πρωτότυπη σημειογραφία καὶ τὴν παράδοσι, δὲν πρέπει νὰ θεωροῦμε τὶς μὲν ἀποδόσεις τῶν μὲν ψαλτῶν ὀρθές, καὶ τὶς ἄλλες τῶν ἄλλων ψαλτῶν ἢ τῶν 'ἐπιστημόνων' 'μὴ ψαλτῶν', ὅπως κατηγοροῦν οἱ ὀλιγομαθεῖς ἢ καὶ ἀδαεῖς σὲ βάθος τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τέχνης τῆς Ψαλτικῆς, μὴ ὀρθές· καὶ ὅτι ἄρα δὲν ὑπάρχει μέγα χάσμα, καὶ δυὸ ὄχθες, καὶ δυὸ παρατάξεις, ἀλλ' ὅτι χρειάζεται γνώση, γνώση, γνώση'. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος κατενόησε τὸ πρᾶγμα.

§ Ὁ κ. Ταλιαδῶρος ἤθελε νὰ πῇ αὐτὰ ποὺ ἤθελε νὰ πῇ στὸν κ. Ἀγγελόπουλο, καὶ τὰ εἶπε· ὅτι, 'ποῦ τὰ βρήκατε αὐτά· εἶναι τοῦ Καρᾶ, ὁ ὁποῖος ἄνθρωπος δὲν ἦταν ψάλτης, ὅτι νὰ τὰ σταματήσετε, νὰ ψάλετε ἐσεῖς ὅπως θέλετε, δική σας ὑπόθεσι, ἀλλὰ νὰ μὴ τὰ διδάσκετε· ἓνα εἶναι τὸ σύστημα, τὸ τῆς Νέας Μεθόδου καὶ δὲν χρειάζεται τίποτε ἄλλο'. Πάνω σ' αὐτὰ εἶπε καὶ ὁ κ. Χατζηνικολάου ὅτι 'τὸ πρᾶγμα ἔχει διαστάσεις, ἐπειδὴ αὐτοὶ δικτυώθηκαν καὶ τὰ βιβλία τους προωθοῦνται μέσω τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας σὲ ὅλα τὰ Σχολεῖα· ὅτι οἱ περισσότεροι δάσκαλοι τῆς Μουσικῆς ἔχουν μπολιαστῇ μ' αὐτὴν τὴν θεωρητικὴ διδασκαλία καὶ διδάσκουν ἔτσι· ὅτι ὑπάρχει ἀπόγνωσι στὰ παιδιὰ ποὺ λένε ὅτι δὲν καταλαβαίνουν τίποτε, κι ὅτι ὅλες αὐτὲς οἱ διαπιστώσεις ἔρχονται ἀπὸ ὅλα τὰ σημεία τῆς ἐλληνικῆς ἐπικράτειας'. Ὁ κ. Ἀγγελόπουλος ἀπ' τὴ μεριά του ἄρχισε νὰ ἀμύνεται μὲ εὐθεῖες ἐρωτήσεις

πρὸς τὸν κ. Ταλιαδῶρο· δηλαδή, ‘πὼς ψάλλεις ἐσύ, ποῦ ἔμαθες ψαλτικά· ὅταν ψάλλεις ψάλλεις ἀκριβῶς ὅπως τὸ ἔλεγε ὁ διδάσκαλός σου ἢ βάζεις καὶ προσωπικὴ ἐρμηνεία; Αὐτὸ κάνω κι ἐγώ, εἶπε· προσπαθῶ νὰ ἀποδώσω τὰ σημάδια, τὰ διαστήματα, γενικὰ τὴν ἔκφραση, κατὰ πὼς τὰ Θεωρητικά, ὅχι ὁ Σίμων Καρᾶς, ἀλλὰ ὁ Χρῦσανθος λέγει καὶ ἡ Ἐπιτροπὴ τοῦ 1881. Τὴ διάβασες, κ. Ταλιαδῶρε, αὐτὴν τὴν “Στοιχειώδη διδασκαλία;”· καὶ λέγει ἐτοῦτο κι ἐκεῖνο καὶ τὰ ἄλλα· καὶ τὰ ἀπηχήματα, ἐπειδὴ ἔγινε σχετικὸς λόγος, κι αὐτὰ διδάσκονται στὸ Θεωρητικὸ τοῦ Χρυσάνθου· καὶ οἱ ἔλξεις, κι αὐτὲς προσδιορίστηκαν στὴν Ἐπιτροπὴ τοῦ 1881’ ...

§ Ἡ ὥρα εἶχε περάσει· ὁ κ. Ταλιαδῶρος ξαναεἶπε πὼς ‘πρέπει νὰ τὰ ἀφήσετε αὐτὰ καὶ νὰ ἀκολουθεῖτε τοὺς ψάλτες ποὺ ἀνάλωσαν τὴ ζωὴ τους ψάλλοντας ὅπως παρέλαβαν, καὶ θὰ εἰρηνεύσουμε ὅλοι. Αὐτὸ τὸ παιδὶ τὸν Γεώργιο Κωνσταντίνου νὰ τὸν φέρουμε ἐδῶ νὰ μᾶς πεῖ γιατί γράφει αὐτὰ ποὺ γράφει καὶ νὰ μᾶς ψάλλει ὁ ὅσιος αὐτὰ ποὺ γράφει· δὲν ψάλλονται σὰς λέω. Νὰ ρθῇ ἐδῶ νὰ τὸν ἐξετάσω ἐγώ’. Μὲ αὐτὴν τὴν ἀφορμὴ ἀποφασίστηκε νὰ διευρυνθῇ ἡ Ἐπιτροπὴ μέχρι τὸν ἀριθμὸ δώδεκα καὶ νὰ συσχεφθοῦμε πάλι τὴν 25 Ἀπριλίου. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος εἶπε, σὲ δική μου παρατήρηση καταληκτικῆρια ὅτι τὸ θέμα εἶναι ἐπιστημονικὸ στὴν οὐσία του, ‘νὰ παρακληθῇ ὁ κύριος καθηγητής, ὁ κ. Στάθης, νὰ μᾶς κάνει μιὰ εἰσήγηση σχετικὴ νὰ διαφωτισθοῦμε ὅλοι γιὰ τὲς διάφορες πτυχὲς τῆς ἐρμηνευτικῆς προσεγγίσεως τῆς σημειογραφίας’. Εὐχαρίστως ἀποδέχθηκα καὶ εἶπα ὅτι θὰ ἐτοιμάσω σὲ φωτοτυπίες δύο παραδείγματα, στὴν πρωτότυπη σημειογραφία καὶ σὲ διαδοχικὲς ἐκτυπώσεις μέχρι σήμερα, ὅπου θὰ φαίνονται οἱ ἀλλαγές. Τὰ παραδείγματα θὰ εἶναι ὁ εἰρμός “Πεποικιλμένη” καὶ τὸ “Κύριε ἐκέκραξα” σὲ ἀ΄ ἤχο. Οἱ ἄλλοι μουσικῶτατοι ποὺ προτάθηκαν ἦταν οἱ κύριοι: Ἀντώνιος Ἀλυγιζάκης, Ἀχιλλέας Χαλδαιάκης, Δημήτριος Νεραντζῆς, Γεώργιος Ἀγγελινάρας, Ἰωάννης Ἀρβανίτης, Γεώργιος Κωνσταντίνου, Μανώλης Χατζημάρκος, Ζάχος Νικολέρης, καὶ ὕστερα ἀπὸ δική μου πρόταση καὶ κάποιος ἀπ’ τὸν «Σύλλογο πρὸς διάδοσιν τῆς Ἐθνικῆς Μουσικῆς», ὁ κ. Ἀναστάσιος Φωτόπουλος, ἐφ’ ὅσον οἱ ἀναφορές μας εἶναι καὶ στὸ θεωρητικὸ ἔργο τοῦ μακαρίτου Σίμωνος Καρᾶ.

§ Τὸ σύντομο χρονικὸ, γιὰ τὴν προϊστορία τοῦ θέματος καὶ τὴν πρώτη προσπάθεια ἐντοπισμοῦ του στὲς πραγματικὲς διαστάσεις του κατὰ τὴν πρώτη σύσκεψη μὲ σχετικὴ φόρτιση, τελειώνει ἐδῶ. Οἱ τρεῖς ἄλλες πολὺωρες συσκέψεις ποὺ πραγματοποιήθηκαν μὲ διευρυμένη τὴν ὁμάδα, - ἀπουσίασε λόγῳ ἀδυναμίας του νὰ ἀνταποκριθῇ ὁ κ. Γ. Ἀγγελινάρας, ἔγιναν τὲς ἡμερομηνίες 25/4, 1/6 καὶ 22/6/2001, πάντοτε στὸ γραφεῖο τοῦ Ἀρχιεπισκόπου στὴν Ἱερὰ Ἀρχιεπισκοπὴ. Κατὰ τὴν τελευταία σύσκεψη ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος κ. Χριστόδουλος ἀνέθεσε στὴν μουσικολογιότητά μου τὴν σύνταξη τῆς παρούσης Εἰσηγήσεως γιὰ τὴν σύσκεψη τῆς 18 Σεπτεμβρίου 2001. Καὶ θὰ ἀποφασισθῇ ἡ περαιτέρω ἐνασχόληση μὲ τὸ προκείμενο θέμα.

β. Οἱ εἰσηγήσεις μὲ μορφὴ γραπτῶν κειμένων ἢ προφορικῆς ἀναπτύξεως

§ Γραπτὲς εἰσηγήσεις κατέθεσαν καὶ ἀνέγνωσαν κατὰ τὲς συσκέψεις οἱ: Γρ.

Θ. Στάθης, Χαρίλαος Ταλιαδῶρος, Μανώλης Χατζημάρκος, Ζάχος Νικολέρης, Δημήτριος Νεραντζής, Χρήστος Χατζηνικολάου, Γεώργιος Κωνσταντίνου (ήχητικά δείγματα καὶ καταγραφή μαγνητοφωνήσεων), Ἀναστάσιος Φωτόπουλος, Λυκοῦργος Ἀγγελόπουλος.

§ Ὅλοι συνεζήτησαν τὶς διαφορὲς εἰσηγήσεις, σὲ μικρὸ μᾶλλον βαθμῷ. Ἦταν φανερό ὅτι ἡ εἰδικὴ καὶ διεξοδικὴ συζήτηση γιὰ τὴν πληθώρα τῶν λεπτομερειῶν ποὺ θίχτηκαν, δὲν ἦταν ἐφικτή. Οἱ Κωνσταντίνου καὶ Ἀρβανίτης, ποὺ δὲν παρουσίασαν εἰδικὴ γραπτὴ εἰσήγηση, ἔκαναν προφορικὴ ἀνάπτυξη τῶν ἀπόψεών τους. Διάλογος ἔντονος ἔγινε κατὰ διαστήματα μεταξὺ τοῦ Πρωτοψάλτου κ. Ταλιαδῶρου καὶ τῶν κκ.Κωνσταντίνου καὶ Ἀγγελοπούλου.

Β΄.

Καταγραφή τῆς καταστάσεως: δύο βασικὲς τάσεις καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ ἐκτίμηση

α. Τὴν μία τάση συνθέτουν οἱ ἐγκαλοῦντες γιὰ αὐθιγεία κατὰ τὴν διδασκαλία τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς, Πρωτοψάλτης κ. Χ. Ταλιαδῶρος, ὁ Πρωτοψάλτης κ. Μανώλης Χατζημάρκος καὶ ὁ Πρωτοψάλτης κ. Χρήστος Χατζηνικολάου, ἐνεργῶν καὶ ὑπὸ τὴν συνδικαλιστικὴ ἰδιότητα τοῦ Προέδρου τῆς ΟΜ.Σ.Ι.Ε. Ὁ Γραμματεὺς τῆς Ὁμοσπονδίας κ. Π. Μαρούλης περισσότερο ἡκροᾷτο. Ὁ Πρωτοψάλτης κ. Ζ. Νικολέρης μὲ τὸ ὑπόμνημά του ἐξέθεσε τὶς ἀπόψεις του, ποὺ ὑπεραμύνονται τὴν παραδεδομένη διδασκαλία, καὶ κατὰ τοῦτο ἐμμέσως εἶναι κατὰ τῶν ἐγκαλουμένων. Τονίζεται ἀπὸ μέρους τους ἐμμονὴ στὴν ‘ἀκλινῇ’ ψαλτικὴ παράδοση, ὅπως οἱ ὅιοι τὴν ἐννοοῦν.

β. Οἱ ἐγκαλούμενοι εἶναι βασικὰ δύο, ὁ Πρωτοψάλτης κ. Λ. Ἀγγελόπουλος, καὶ ὁ κ. Γεώργιος Κωνσταντίνου, συγγραφεὺς καὶ ἐκδότης σχετικοῦ Θεωρητικοῦ μὲ τίτλο “Θεωρία καὶ Πράξη τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς” (Ἀθήνα 1997 καὶ 1998), ποὺ περιέχει τὶς ‘αὐθιγείες’. Ἐγκαλούμενο εἶναι καὶ ὅλο τὸ ‘σύστημα τοῦ Σίμωνος Καρᾶ’. Ὁ κ. Ἀναστάσιος Φωτόπουλος, παρ’ ὅλο ὅτι δὲν παρίστατο ὡς ἐπίσημος ἐκπρόσωπος τοῦ “Συλλόγου πρὸς διάδοσιν τῆς Ἐθνικῆς Μουσικῆς”, εἶχε λόγο ἀπαντητικό. Ὁ κ. Ἰωάννης Ἀρβανίτης δὲν ἐγκαλεῖται εὐθέως, ἀλλ’ ὡς προσκείμενος στὴν περὶ τὸν Ἀγγελόπουλο ὁμάδα καὶ τὰ αὐτὰ πρεσβεύων, κατὰ τὶς συσκέψεις τοποθετήθηκε σ’ αὐτὴν τὴν ὁμάδα. Καὶ οἱ ἐγκαλούμενοι, κατὰ δίκαιο μέτρο, ἐγκαλοῦν τοὺς ἐγκαλοῦντας αὐτοὺς γιὰ ἀνεπὶγνώστη αὐθιγεία καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀναλυτικὴ σημειογραφικὴ καταγραφή καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀπόδοση τῶν ψαλμάτων.

§ Ἀνάμεσα ἀπ’ τὶς δυὸ αὐτὲς σαφεῖς τάσεις εὐρίσκονται οἱ κύριοι Γρηγόριος Στάθης, Ἀντώνιος Ἀλυγιάκης καὶ Ἀχιλέας Χαλδαιάκης, οἱ ὅποιοι ὑπὸ τὴν ἰδιότητα τῶν πανεπιστημιακῶν διδασκάλων, ὅπως καὶ ὁ κ. Ἰωάννης Ἀρβανίτης, γνῶστες καὶ τῆς θεωρίας καὶ τῆς πράξεως, - παρὰ τὶς ἄδικες καὶ

ύποτιμητικές προσβολές απ' τους ψάλτες - , έκριναν ότι τὸ ὅλο πρᾶγμα χρήζει περαιτέρω έρεύνης, πρὸς ἀποσαφήνιση πολλῶν πτυχῶν του, ὅτι καὶ ἡ τέχνη εἶναι ἐλεύθερη, ἀλλ' ὅτι καὶ ἡ ἐπιστήμη δὲν μένει σὲ στεγανά· πάντοτε προέχει ἡ έρευνα γιὰ ἀναθεωρήσεις καὶ βελτιώσεις. Ὁ Γρ. Στάθης, μὲ τὴν πρώτη γραπτὴ εἰσήγησή του στὴν συζήτηση, εἰδικὰ γιὰ τὴν ἱστορία τῆς χρήσεως τῶν συγκεκριμένων ἐκφραστικῶν σημαδιῶν, κατέδειξε τὴν παράλληλη χρήση τῶν σημαδιῶν μὲ τὴν διδασκαλία τῆς Νέας Μεθόδου ποὺ τὰ ἀπέκλεισε, καὶ τὴν ἀναγκαιότητα τῶν σημαδιῶν αὐτῶν, κυρίως γιὰ λόγους κωδικοποιήσεως συγκεκριμένων μελισμῶν· ἡ κωδικοποίηση ἐγγυᾶται τὴν διατήρηση τῆς παραδόσεως καὶ συγχρόνως εἶναι κριτὴς τῶν νεωτερισμῶν, καὶ μάλιστα τῶν ἐκφραστικῶν αὐθαιρεσιῶν, ποὺ πάντοτε εὐτελίζουν τὴν τέχνη. Ὁ Πρωτοψάλτης κ. Δ. Νεραντζῆς, ὅπως ἐξάγεται απ' τὴν γραπτὴ εἰσήγησή του καὶ τὶς παρεμβάσεις του, κινεῖται σ' αὐτὸν τὸν χῶρο τῆς ἐπιστημονικῆς θεωρήσεως τῆς ἐρμηνευτικῆς στὴν Ψαλτική, μὲ συνεπικουρο γνώμονα καὶ τὴν προφορικὴ παράδοση.

Γ'.

Τὸ θέμα, καθαυτό·

§ Τὸ θέμα, στὴν ἐπιφανειακὴ του ὄψη, μοιάζει ἀπλό· πρόκειται γιὰ τὴν ψαλτικὴ ἀπόδοση τῆς σημειογραφίας τῆς Νέας Μεθόδου, ποὺ ὡς γνωστὸ προέκυψε ὡς τρίτος σταθμὸς στὴν ἐξέλιξη τῆς σημειογραφίας, στὸν περίβολο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου στὴν Κωνσταντινούπολη, καὶ ἐγκαινίασε τὴν τέταρτη περίοδο, “τῆς ἀναλυτικῆς σημειογραφίας, 1814 μέχρι σήμερα”. Κάτω ὅμως απ' τὴν ἐπιφάνεια αὐτὴ εἶναι ὅλη ἡ προηγούμενη ἀδιάκοπη φωνητικὴ καὶ σημειογραφικὴ παράδοση τῆς Ψαλτικῆς, καὶ μάλιστα τῆς τρίτης περιόδου, “τῆς μεταβατικῆς ἐξηγητικῆς, 1670 - 1814”, τὴν ὁποία παρέλαβαν καὶ συστηματοποίησαν σὲ τελικὴ ἀναλυτικὴ μορφή οἱ τρεῖς Δάσκαλοι τῆς Νέας Μεθόδου, Χρῦσανθος - Γρηγόριος - Χουρμούζιος. Ἡ χειρόγραφη παράδοση καὶ ἡ γνώση ἀκριβῶς αὐτῆς τῆς περιόδου ἀποτελεῖ καὶ τὸν ἔλεγχο τοῦ τί ὀρθῶς ἐξηγήθηκε σὲ τελικὴ μορφή καὶ καταγράφηκε ἀναλυτικά, τί παραλείφθηκε απ' τοὺς τρεῖς δασκάλους καὶ γιατί, καὶ ποιὲς ἐκφραστικὲς ἰδιαιτερότητες κάποιων σημαδιῶν ἐνοποιήθηκαν καὶ ἀποδόθηκαν μόνο μὲ μία ἐκφραστικὴ ἐκδοχὴ καὶ ἐρμηνεία, ὥς καὶ κατὰ τὴν παράδοση συγκεκριμένου δασκάλου, ἀκόμα ποιά ἐκφραστικά ἢ χειρονομικὰ σημάδια καὶ οἱ ὅιοι οἱ τρεῖς δάσκαλοι καὶ οἱ σύγχρονοί τους χρησιμοποίησαν κατὰ τὴν ἀρχὴ τῆς ἐξηγητικῆς δραστηριότητος καὶ ποιά διατήρησαν ἢ ἐγκατέλειψαν ὕστερα ἀπὸ κάποια χρονικὴ περίοδο.

§ Καὶ πρέπει νὰ τονισθῇ, γιὰ νὰ κατανοηθῇ, ὅτι οἱ μεταρρυθμιστὲς τρεῖς δάσκαλοι ἀπευθύνονταν σὲ ὁμοτέχνους ψάλτες καὶ δασκάλους τῆς μουσικῆς τῆς ἐποχῆς τους, ποὺ κι ἐκεῖνοι, ὅπως αὐτοί, γνώριζαν τὴν τρέχουσα τότε συνοπτικὴ σημειογραφία καὶ μπορούσαν νὰ ἀναπληρῶνουν τὶς τυχόν ἐλλείψεις τῆς ἀναλυτικῆς σημειογραφίας, καὶ μπορούσαν νὰ ἀναλύουν τὶς συνοπτικά, πολλὰς φορές, καταγραμμένες διες θέσεις, ποὺ τὶς κατέγραφαν ἀναλυτικά καὶ

οί τρεῖς δάσκαλοι τουλάχιστον μιὰ φορά, ὅταν τὶς πρωτοσυναντοῦσαν σὲ μελοποιήματα ποὺ ἐξηγοῦσαν. Τὸ διο μπορούσαν οἱ σύγχρονοι μὲ τοὺς τρεῖς δασκάλους τότε ψάλτες νὰ διακρίνουν τὶς διαφορετικὲς ἐκφραστικὲς λεπτομέρειες ποὺ παρασῆμαιναν τὰ σημάδια, ποὺ δὲν διατήρησαν οἱ τρεῖς δάσκαλοι, καὶ νὰ τὶς ἀποδίδουν κατὰ τὴν ψαλτικὴ ἑρμηνεία τους. Αὐτὴ ἡ κάποια ἀσάφεια, ὡς πρὸς τὴν ἔκφραση, ποὺ ἄφησαν οἱ τρεῖς δάσκαλοι, εὑρίσκει τὶς συγκεκριμένους ὀρθὲς λύσεις ἀπ' τὴν προφορικὴ ψαλτικὴ παράδοση. Ὅσο ὅμως ὁ καιρὸς περνοῦσε καὶ ἡ παλαιὰ γενεὰ τῶν ψαλτῶν ἐξέλειπε, τόσο καὶ ἡ γνώση τῆς ὀρθῆς ψαλτικῆς παραδόσεως, ποὺ ἀπέρρεε κι ἀπ' τὴν παλαιὰ σημειογραφία, ἀτονοῦσε καὶ ἔπασχε, καὶ πάσχει· καὶ συμβάλλει σὲ 'κατὰ βούληση σαφηνισμό' ἀπ' τὸν κάθε αὐτόκλητο 'αὐθεντικὸ' ψάλτη ἢ διδάσκαλο, κι ἐπομένως καὶ σὲ 'κατὰ βούληση ἀπόρριψη' αὐτῶν τῶν ἐκφραστικῶν ἀπόψεων.

§ Τὸ θέμα, ἀκόμα, πρέπει νὰ προσδιορισθῇ στὸ μελοποιητικὸ ἔργο τῶν διδασκάλων τῆς πρὸ τοῦ 1814 ἐποχῆς πρὸς τὰ πίσω, ποὺ ἀποτελεῖ καὶ τὸ μέγα κληρονόμημα τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης, τὸ γραμμμένο πρωτοτύπως σὲ συνοπτικὴ σημειογραφία καὶ ἐξηγημένον μετὰ καὶ καταγραμμένον μὲ τὴν ἀναλυτικὴ σημειογραφία τῆς Νέας Μεθόδου. Ἡ ὁποιαδήποτε ἐρμηνευτικὴ προσέγγιση αὐτοῦ τοῦ ἔργου τῆς Βυζαντινῆς καὶ Μεταβυζαντινῆς, μέχρι τὸ 1814, περιόδου πρέπει νὰ γίνεται μὲ κριτικὸ πνεῦμα, καὶ ἄρα γνώση τῶν πηγῶν, γιὰ νὰ διασφαλίζεται ἡ γνήσια καὶ αὐθεντικὴ παράδοσή του. Ἀλλοιῶς πρόκειται γιὰ διασκευὴ καὶ παραχάραξη καὶ ἀλλοίωση τῶν ἐπωνύμων ἔργων, ποὺ οὔτε οἱ δημιουργοὶ του τὸ παρέδωσαν ἔτσι οὔτε ἡ σημειογραφικὴ του πρωτότυπη καταγραφή ὑπαγορεύει τέτοια παραμόρφωση. Καὶ ἐπειδὴ τὰ μελοποιήματα αὐτῶν τῶν διδασκάλων, ποὺ οἱ περισσότεροι ὑπῆρξαν Πρωτοψάλτες καὶ Λαμπαδάριοι τῶν πατριαρχικῶν ἀναλογίων, ἀποτελοῦν τὴν βασικὴ ψαλτικὴ παράδοση καὶ αὐτὰ διαδόθηκαν μὲ τὶς πρώτες ἐκδόσεις καὶ τὶς ἐπανεκδόσεις, εἶναι πρόδηλο ὅτι αὐτὰ ἀποτελοῦν πρωτίστως καὶ τὸ μέλημα τῆς ὀρθῆς καὶ πιστῆς ἀποδόσεώς τους, μὲ τὴν ἀναλυτικὴ σημειογραφία τῆς Νέας Μεθόδου. Εἶναι ὁ ἔντεχνος καὶ γραπτὸς μουσικὸς πολιτισμὸς μας, κτῆμα ὅλων μας, καὶ πρέπει νὰ τὸν σεβόμαστε ἀπολυπραγμόνητα.

§ Ἡ δια διευκρίνιση κατὰ τὴν ἑρμηνεία τῆς σημειογραφίας ἀφορᾷ καὶ στὰ πρωτότυπα συνθέματα τῶν διδασκάλων μετὰ τὸ 1814, ποὺ ἔγραψαν κατὰ τὸν τρόπο τῶν παλαιῶν διδασκάλων, καὶ ἄρα χρησιμοποίησαν καὶ χρησιμοποιοῦν τὰ δια σημειογραφικὰ καὶ ψαλτικὰ μορφώματα.

§ Σχηματικά, ὑπάρχουν τέσσερις κατηγορίες, σὲ δημοσιευμένα βιβλία ἢ καὶ διδακτικὰ χειρόγραφα ἐγχειρίδια, χρήσεως τῆς ἀναλυτικῆς σημειογραφίας.

α. Ἡ Νέα Μέθοδος, ὡς παραδόθηκε

§ Τὰ πρωτόγραφα χειρόγραφα τῶν τριῶν διδασκάλων καὶ τῶν πρώτων μαθητῶν τους, καθὼς καὶ τῶν συγχρόνων ἁγιορειτῶν ἐξηγητῶν διδασκάλων, κυρίως Ματθαίου Βατοπεδινοῦ - Νικολάου Δοχειαρίτου - Ἰωάσαφ Διονυσιάτου, καὶ τὰ πρῶτα ἔντυπα μουσικὰ βιβλία στὸ Βουκουρέστι (τὸ 1820) καὶ τὸ Παρίσι

(τὸ 1821) καὶ στὴ συνέχεια, ἀπ' τὸ 1824 στὴν Κωνσταντινούπολη, σώζουν καὶ παραδίδουν τὴν αὐθεντικὴ, μὲ μικρὲς διαφορὲς κατὰ τὸ πέρασμα τῶν χρόνων, ἀναλυτικὴ σημειογραφία τῶν δύο ἀπ' τοὺς τρεῖς διδασκάλους, τοῦ Γρηγορίου καὶ τοῦ Χουρμουζίου, ἡ ὁποία δὲν εἶναι ταυτόσημη σὲ λεπτομέρειες. Ὁ Γρηγόριος εἶναι πιὸ συντηρητικὸς, ἐνῶ ὁ Χουρμούζιος εἶναι πιὸ ἀναλυτικὸς. Ἀναλυτικότεροι ἀκόμα εἶναι οἱ ἁγιορεῖτες ἐξηγητὲς καὶ κυρίως ὁ Νικόλαος Δοχειαρίτης. Τὸ πρᾶγμα ἔχει μεγάλο ἐνδιαφέρον καὶ δείχνει ἀκριβῶς τὴν πολυεΐδεια στὴν ἐρμηνευτικὴ ἀπόδοση τῆς σημειογραφίας. Καὶ ὁ λόγος ἐδῶ γίνεται γιὰ τὰ ἴδια μέλη τῶν παλαιῶν διδασκάλων, πῶς τὰ ἐξηγοῦν καὶ τὰ καταγράφουν ἀναλυτικὰ οἱ δάσκαλοι ἐξηγητὲς, διαφοροτρόπως· καὶ μιά, καὶ δύο, καὶ τρεῖς καὶ περισσότερες ἐρμηνευτικὲς ἐκδοχὲς. Καὶ κάποιες ἀπ' αὐτὲς δὲν δικαιολογοῦνται καὶ δὲν ὑπαγορεύονται ἀπ' τὴν πρωτότυπη σημειογραφία.

β. Ἡ Νέα Μέθοδος, μὲ ἀναλυτικὴ ἐρμηνεία

§ Ἀπ' τὸ 1850 καὶ μετὰ κάποιες ἐπανεκδόσεις παλαιότερων μουσικῶν βιβλίων εἰσάγουν διαφορετικὴ σημειογραφικὴ ἀνάλυση σὲ συγκεκριμένες “θέσεις” μελῶν, κατὰ παράβαση τῶν καθιερωμένων μὲ τὴν πρώτη καὶ αὐθεντικὴ ἀναλυτικὴ σημειογραφία τῶν τριῶν διδασκάλων· καὶ παρεισάγουν καὶ πολλὲς φθορὲς γιὰ μετατροπὴ τῶν σαφῶς διατονικῶν τετραχόρδων κάποιων θέσεων σὲ χρωματικά ἢ, σπανιότερα, σὲ ἐναρμόνια. Τέτοιες φθορὲς δὲν τὶς ἤθελε ὁ δημιουργὸς μελοποιὸς καὶ δὲν τὶς ἔχει ἡ πρωτότυπη σημειογραφία καὶ δὲν τὶς ἔβαλαν στὴν ἐξήγησή τους οἱ τρεῖς δάσκαλοι. Ἡ εἰσαγωγὴ, ἐπομένως, καὶ τῶν διαφορετικῶν ἐρμηνειῶν - ἀναλύσεων καὶ τῶν χρωματικῶν φθορῶν, συνιστᾷ παράβαση καὶ παραχάραξη τῆς πρωτότυπης μελωδίας, καὶ ἀποτελεῖ, βέβαια, τὴν ἐπιβολὴ προσωπικῶν ἐρμηνειῶν τοῦ τάδε ἢ τάδε ‘μουσικολογιωτάτου’ ψάλτου ἢ μουσικοδιδασκάλου, ἐκδότου τῶν συγκεκριμένων ἐπανεκδόσεων. Διαμαρτυρίες ἐγέρθηκαν, σοβαροὶ μουσικοδιδασκάλοι ψάλτες ἀνέλαβαν νὰ ἐπανεκδώσουν βιβλία πάλι ἀπ' τὰ αὐθεντικὰ χειρόγραφα τοῦ Γρηγορίου καὶ τοῦ Χουρμουζίου, καὶ ἀπ' τὸν πατριαρχικὸ περίβολο προωθήθηκε ἡ ἔκδοση μὲ τὴν Πατριαρχικὴ σφραγίδα, γιὰ τὴν γνησιότητα τῆς ψαλτικῆς καὶ σημειογραφικῆς παραδόσεως. Ἡ προσαγωγὴ πληθώρας συγκεκριμένων μαρτυριῶν δὲν εἶναι τοῦ παρόντος. Ὅλοι, ὥστόσο, μποροῦν νὰ τὸ διαπιστώσουν αὐτὸ τὸ γεγονὸς μὲ ἀπλὴ παραβολὴ τῶν αὐτῶν μελῶν σὲ δύο - τρεῖς διαφορετικὲς ἐκδόσεις τους.

§ Τὸ πρᾶγμα παίρνει τὴν μορφὴ ἀπειλητικῆς λαίλαπας στὶς πιὸ πρόσφατες ἐκδόσεις βιβλίων τῆς Ψαλτικῆς μὲ τὴν χρῆση ἀναλυτικώτατης σημειογραφίας, καταγραφῆς τῶν φωνητικῶν ἰδιαιτεροτήτων τῶν ἐκδοτῶν τους, τόσο ποὺ δὲν ἀναγνωρίζεις πιά τὴν πρωτότυπη σύνθεση, ἂν πρόκειται γιὰ συγκεκριμένη ἐπώνυμη παλαιοῦ δασκάλου σύνθεση, κι ὅταν αὐτὸ ἀναγράφεται στὴν ἐπιγραφὴ κι ὅταν δὲν ἀναγράφεται. Δηλαδή· λέγεται “Κεκραγάριον, Πέτρου Πελοποννησίου”, καὶ δὲν ἔχει σχεδὸν καμιά σχέση μὲ τὸ παραδεδομένο εἶτε μὲ τὴν πρωτότυπη σημειογραφία τοῦ 1770 εἴτε μὲ τὴν ἀναλυτικὴ κατὰ τὴν αὐθεντικὴ ἐξήγηση τῶν τριῶν διδασκάλων Κεκραγάριο τοῦ μακαρίτου Πέτρου Πελοποννησίου. Ἡ, δὲν ἀναγράφεται ὅτι εἶναι σύνθεση τοῦ Πέτρου

Πελοποννησίου· ἀπλᾶ “Κεκραγάριον, ἦχος τάδε”, ἀλλὰ ἡ ἀναγραφὴ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐκδότου ὡς καὶ τοῦ μελοποιοῦ τοῦ, γιὰ παράδειγμα, Ἀναστασιματαρίου, σὲ κάνει νὰ ὑποθέσεις ὅτι εἶναι πράγματι σύνθεση τοῦ ἐκδότου αὐτοῦ. Δὲν εἶναι ὁμως· πρόκειται πάλι γιὰ παραμόρφωση καὶ μελικὴ παραφόρτωση τοῦ Κεκραγαρίου τοῦ Πέτρου Πελοποννησίου. Κι εἶναι εὐκόλο ν’ ἀναπηδήσει τὸ ἐρώτημα· μήπως αὐτὴ ἡ ψαλτικὴ ἐκδοχὴ εἶναι ὠραιότερη ἀπ’ τὸ πρωτότυπο μέλος; Μπορεῖ, πράγματι, μὲ τὰ σημερινὰ αἰσθητικὰ δεδομένα, νὰ ἀρέσει περισσότερο αὐτὴ ἢ καὶ κάποιες ἄλλες ἀπ’ τὶς πολλὲς ποὺ μπορεῖ νὰ ὑπάρξουν· - πολλὲς; ὅσες σχεδὸν καὶ οἱ ψάλτες μας! Τὸ θέμα εἶναι ὅτι δὲν εἶναι τοῦ Πέτρου Πελοποννησίου, κι ἔτσι συνευδοκοῦμε ὅλοι στὴν ἀλλοίωση καὶ παραχάραξη τῆς παραδόσεώς μας. Καὶ τὸ πρᾶγμα δὲν ἔχει σταματημὸ καὶ πορεύεται στὸν γκρεμό.

§ Καὶ ἐγείρεται τὸ κύριο καὶ πολύπτυχο ἀμείλικτο ἐρώτημα· Ποιὸς ἐπιτρέπει αὐτὴν τὴν ἀσυδοσία στὴν ἀναλυτικώτατη, μὲ προσωπικὰ φωνητικὰ καμῶματα, σημειογραφία τῶν κλασσικῶν μελῶν; Μὲ ποιά ἱστορικὴ καὶ σημειογραφικὴ καὶ μορφολογικὴ γνώση γίνεται αὐτὴ ἡ ἐρμηνευτικὴ παρέμβαση σ’ ἓνα κλασσικὸ μέλος ποὺ τοῦ ἀλλοιώνει τὴν μορφή; Ἐν ὀνόματι ποιᾶς ἀδιαμφισβήτητα ὀρθῆς προφορικῆς ψαλτικῆς παραδόσεως αὐθαιρετοῦν κάποιοι Πρωτοψάλτες μας, ὅταν γνωρίζουμε, καὶ πρέπει νὰ ὑποπτεύουν καὶ οἱ ἄλλοι, ὅτι τὸ ὄνομα πρᾶγμα “ὁ εἷς διδάσκαλος τῆς αὐτῆς τέχνης τὸ λέγει ἀλλέως καὶ ἕτερος ἀλλέως”; {Ἀπόστολος Κώνστα Χῖος}. Ἡ ἀδιάκοπη προφορικὴ ψαλτικὴ παράδοση εἶναι θησαύρισμα τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης, ὡς τὶς μέρες μας, μὲ ἀλληλοδιάδοχη σειρὰ σοβαρῶν ψαλτῶν. Πρέπει ὁμως νὰ περιχαρᾶται μὲ θεωρητικὴ γνώση γιὰ νὰ μὴν ἐκτρέπεται καὶ ἐκπίπτει σὲ εὐτελεῖ ψαλτικὰ καμῶματα. Τώρα περισσότερο ἀπὸ ἄλλη φορά, στὴν πλημμυρίδα τῶν παντοίων ἀπὸ παντοῦ ὁλόγυρά μας ἀκουσμάτων μὲ συγκερασμένα διαστήματα, δηλαδὴ μοναχὰ τόνους καὶ ἡμιτόνια, καὶ μὲ τὴν ραστώνη καὶ ὀλιγωρία νὰ μάθουμε σωστὰ καὶ διατηρήσουμε ὅσα μᾶς παρέδωσαν οἱ πατέρες μας καὶ ὅσα καλὰ ἀκόμα διατηροῦν, μεταξὺ τῶν δικῶν τους φωνητικῶν καμωμάτων, οἱ σεβαστοὶ σύγχρονοι Πρωτοψάλτες μας, τώρα χρειάζονται αὐτοὶ οἱ γνήσιοι φορεῖς τῆς αὐθεντικῆς ψαλτικῆς παραδόσεως· χωρὶς προσωπικὲς φωνητικὲς ὑπερβολὲς καὶ μελικοὺς μετεωρισμοὺς καὶ ἀνάρμοστους γιὰ ἐκκλησιαστικὰ μέλη λαρυγγισμοὺς καὶ μελισμούς, - “μήτε φωναῖς ἀτάκτοις κεχρῆσθαι καὶ τὴν φύσιν πρὸς κραυγὴν ἐκβιάζεσθαι, μήτε τι ἐπιλέγειν τῶν μὴ τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀρμοδίων τε καὶ οἰκείων...”, κατὰ πῶς παρακελεύεται ὁ οὐκ ὀνόματι Πενθέκτης Συνόδου (691 μ.Χ.), - ἀλλὰ μὲ σοβαρὴ ἀπόδοση τῆς σημειογραφίας τῶν μελῶν. Καὶ χωρὶς, βέβαια, ἀλόγιστη μείξη ἀστείων καὶ φθηνῶν εὐρωπαϊκῶν διφωνιῶν καὶ τριφωνιῶν σὲ διάφορες τελετὲς ἢ κάποια μέρη τῶν Ἀκολουθιῶν, ἂν θέλουν νὰ πείθουν ὅτι καὶ γνωρίζουν καλὰ καὶ σέβονται τὴν βυζαντινὴ παράδοση καὶ κόπτονται γι’ αὐτὴν καὶ τὴν διαφυλάττουν.

γ. Ἡ Νέα Μέθοδος, μὲ κωδικοποίησι σημαδίων

§ Καὶ παλαιότερα, τὸ πρῶτο ἡμῶν τοῦ 10’ αἰῶνος μὲ τὸν Ἀπόστολο Κώνστα

Χῖο στήν Κωνσταντινούπολη καί τὸν Θεοφάνη Παντοκρατορινὸ στὸ “Ἅγιον Ὅρος, ἀκόμα τότε, τὴν δια περίοδο, μὲ τὴν ὑπαρξὴ ἄλλων συστημάτων μουσικῆς γραφῆς, - τοῦ Λεσβίου καὶ τῶν Ἀλφαβητικῶν, καὶ πρόσφατα, μὲ τὰ βιβλία τοῦ μακαρίτου Σίμωνος Καρᾶ κυρίως, παρατηρεῖται ἡ συντηρητικὴ ἀναλυτικὴ σημειογραφία τῆς Νέας Μεθόδου νὰ χρησιμοποιεῖ σὲ συγκεκριμένες μελικές γραμμὲς καὶ κάποια ἄλλα χειρονομικὰ ἢ ἐκφραστικὰ σημάδια, πέρ’ ἀπ’ τὰ καθιερωμένα ἀπ’ τοὺς τρεῖς διδασκάλους γνωστὰ ὡς ‘σημάδια ποιότητος’. Ὁ ἀριθμὸς ποικίλλει ἀπὸ δάσκαλο σὲ δάσκαλο· κυρίως πέντε εἶναι αὐτὰ τὰ χρησιμοποιούμενα σημάδια. Καὶ τὰ πέντε δὲν εἶναι νέα, ἀλλὰ τῆς παλαιᾶς σημειογραφίας τῶν προηγουμένων περιόδων τῆς. Καὶ τὰ πέντε, ὅπως καὶ ὅλα τ’ ἄλλα τὰ γνώριζαν οἱ δάσκαλοι, παρ’ ὅλο ὅτι δὲν μᾶς παρέδωσαν συστηματικὴ διδασκαλία γιὰ τὴν ἐνέργειά τους· αὐτὰ τὰ πέντε μάλιστα τὰ χρησιμοποίησαν καὶ οἱ ἴδιοι στὶς πρωτοεξηγήσεις τους. Τῶν πέντε αὐτῶν σημαδιῶν ἀνέλυσαν τὴν ἐνέργεια, ὅχι πάντοτε ὀρθά, ἢ, νὰ πῶ τὴν λεπτομέρεια, παρέδωσαν μιὰ ἐρμηνευτικὴ τους ἐκδοχὴ ἀπ’ τὶς περισσότερες κατὰ περίσταση ποὺ ἔχουν. Καὶ κάποιων ἀπ’ αὐτὰ τὰ σημάδια τὴν ἐνέργεια τὴν ἐνοποίησαν καὶ τὴν παρέδωσαν κοινὴ στήν ἀναλυτικὴ σημειογραφία, ὥσάν αὐτὰ τὰ σημάδια νὰ παρασῆμαιναν τὸ ἴδιο πρᾶγμα. Ἡ χρῆση, ἐπομένως, αὐτῶν τῶν σημαδιῶν δὲν παραφθείρει τὴν σημειογραφία, οὔτε περισσότερο τὸ ἴδιο τὸ σημαίνόμενο μέλος· α-α, καὶ τὴν σημειογραφία εὐκολύνει γιὰ τὴν ἀπόδοση τῶν συγκεκριμένων λεπτῶν ἐκφράσεων καὶ τὸ μέλος τὸ ἴδιο κωδικοποιεῖ, τὸ διατηρεῖ καὶ τὸ προφυλάσσει ἀπὸ ἄτεχνη ψαλμώδησή του. Ἡ ἐπανεισαγωγή τους πλουτισμὸ καὶ σαφέστερο προσδιορισμὸ τῆς σημειογραφίας ἀποτελεῖ, καὶ τίποτε περισσότερο.

δ. Διάκριση: νέες δημιουργίες ποὺ δικαιολογοῦν νέα ἀναλυτικὴ καταγραφή

§ Πρέπει νὰ γίνεῖ ἡ ἀπαραίτητη, ὥστόσο, διάκριση. Στὶς περιπτώσεις νέων μελοποιημάτων καὶ κατὰ τὴν μελοποιητικὴ δημιουργία παρίσταται ἀνάγκη νέων συμπλοκῶν ἢ συνυφάνσεων τῶν σημαδιῶν πρὸς συντελεσμὸ νέων μελωδιῶν, - κατὰ τὸ ἱστορικὸ φαινόμενο τοῦ δευτέρου μισοῦ τοῦ 13’ αἰῶνος “τῶν νέων καὶ καινοφανῶν ἁσματομελιρρυτοφθόγγων θέσεων, ὡς τὰ νῦν ἁσματομελωδεῖται, κλπ.”, ποὺ πρέπει νὰ καταγραφοῦν ἀναλυτικὰ - ἀναλυτικώτατα, τότε εἶναι πρόδηλο ὅτι δὲν ὑπάρχει θέμα παραφθορᾶς προϋπάρχοντος μέλους καὶ παραμορφώσεως συγκεκριμένης σημειογραφικῆς παραστάσεως. Εἶναι νέα μελικὴ δημιουργία καὶ παρουσιάζεται μὲ νέο σημειογραφικὸ ἔνδυμα. Κι εἶναι ἐδῶ, αὐτὸς ὁ τομέας στὸν ὁποῖο καλοῦνται νὰ θητεύσουν δημιουργικὰ οἱ σύγχρονοι μελοποιοί μας δάσκαλοι, γιὰ νὰ παραβγοῦν με αὐτὰ τὰ νέα, τὰ ὁλοδικὰ τους μελοποιήματα, στὰ μαθήματα τῶν παλαιῶν διδασκάλων καὶ συγκαταριθμηθοῦν μ’ ἐκείνους στήν χορεία τῶν ἐκκλησιαστικῶν μελοποιῶν μας.

Δ'.

Θεωρητική έρευνα·

§ Οί εισηγήσεις και οί συζητήσεις κατά τις συσκέψεις, αλλά και οί έρπουσες, με σειρά δεκάδων σχετικῶν κειμένων, στὸν ψαλτικὸ κόσμῳ αἰτιάσεις και μομφές, κατά τῶν δῆθεν ‘αὐθαιρεσιῶν’, - και τὸ πρᾶγμα κινεῖ ὑποψίες μήπως και γιὰ ἰδιοτελεῖς λόγους διακινήσεως τῶν ἐκδιδομένων ἀπ’ αὐτοὺς βιβλίων τους ἐκπορεύεται αὐτὴ ἡ ἔκρηξη αἰτιάσεων - , ἐστιᾶστηκαν σὲ τρία μεγάλα κεφάλαια, τὰ ὁποῖα καλεῖται ἡ θεωρητικὴ ἔρευνα νὰ διαλευκάνει και ἐπεξηγήσει και παραδώσει τὴν σχετικὴ διδασκαλία. Τὰ κεφάλαια αὐτὰ προσδιορίζονται ὡς, α) ὀνομασίες τῶν ἤχων, β) εἰσαγωγὴ χειρονομικῶν σημαδιῶν, και γ) ἡ χρῆση τῶν ὑφεσο-διέσεων, ἥ, γενικεύοντας ἐγὼ λέγω ‘συστηματικὰ θέματα’.

α. Ὀνομασίες τῶν ἤχων

§ Ὅλοι γνωρίζουμε τὴν ὀκτωηχία, ἀλλὰ δὲν γνωρίζουμε τὴν πολυηχία μέσα στὴν ὀκτωηχία, παρ’ ὅλο ὅτι στὴν πράξη τὴν συναντᾶμε και περνᾶμε, δὲν γίνεται ἄλλοιῶς, μέσ’ ἀπ’ αὐτὴ τὴν πολυηχία, γιὰ νὰ κανονίζουμε, ἄλλωστε, σωστὰ και τὰ ἰσοκρατήματα τῶν ἰσοκρατῶν ἢ ‘βαστακτῶν’. Ὅλοι γνωρίζουμε τοὺς τέσσερεις κυρίους και τοὺς τέσσερεις πλαγίους ἤχους, ἀλλὰ δὲν γνωρίζουμε ὅλοι και τοὺς μέσους, μεταξὺ τῶν κυρίων και τῶν πλαγίων, ἤχους, οὔτε τοὺς παραμέσους και τοὺς παραπλαγίους ἤχους· οὔτε, πάλι, τοὺς διφώνους και τριφώνους και τετραφώνους και πενταφώνους και ἑπταφώνους, παρ’ ὅλο ὅτι οἱ μαρτυρίες τῶν ἤχων αὐτὸ δηλώνουν κατά περίστασι, κι ἐμεῖς ψάλλουμε σωστά, σύμφωνα με τὶς ἐνδείξεις αὐτές. Εἶναι γνωστὸς ὁ α’ ἤχος τετράφωνος, και ὁ νοῦς ὅλων πηγαίνει στὴν βάση τοῦ Κε τοῦ α’ ἤχου, γιὰ νὰ ψάλλουμε κυρίως παλαιὰ ἀργὰ στιχηραρικὰ μέλη, ἢ και παπαδικὰ, ποὺ ἔχουν ἐντελῶς διαφορετικὴ μελικὴ δομὴ και ἀπ’ τὰ στιχηραρικὰ μέλη τοῦ Ἀναστασιματαρίου και Δοξασταρίου τοῦ Πέτρου Πελοποννησίου και ἀπ’ τὰ εἰρμολογικὰ μέλη τῶν Καταβασίων. Τὸ διο, γνωρίζουμε τὸν πλ. α’ πεντάφωνο ἤχο και ὅλοι τὸν ἀποκαλοῦν με τὴν περσικὴ λέξη “ἀτζέμ”, ποὺ σημαίνει ἀκριβῶς “πέρσης”, και τὸν συγχέουν με ἐναρμόνιο ἤχο και ἰσοκρατοῦν τὴν ἀντιφωνία τοῦ Ζω (κάτω), γιὰ νὰ χάνεται ἔτσι ἄτεχνα ἡ ἔννοια τῆς πενταφωνίας. Καὶ γνωρίζουμε νὰ ψάλλουμε τὸν προσαλλόμενο στίχο στὰ προσόμοια τοῦ πλ. δ’ ἤχου “Ω, τοῦ παραδόξου θαύματος” με κατάληξη στὸν Βου, δὲν προσέχουμε ὡς τὴν σημειογραφικὴ ἐνδειξη τοῦ ἤχου ποὺ μετὰ τὴν μαρτυρία ἔχει μιὰ διπλὴ ἀνάβαση, με Ὀλίγον (ὀρθότερο εἶναι Ὀξεῖα) και Κεντήματα ἀπὸ κάτω, γιὰ νὰ δείξει ἀκριβῶς αὐτὸ τὴν μεσότητα τοῦ ἤχου. Καὶ ἀλήθεια, πόσοι ψάλλουν σωστὰ τὰ προσόμοια με τὸ μέλος τῆς πρώτης και γνήσιας παραδόσεώς τους ἀπ’ τοὺς τρεῖς δασκάλους; και δὲν τοὺς ἐγκαλεῖ κανεὶς γι’ αὐτό! Καὶ πολλὰ ἄλλα· και τὰ περισσότερα με ὅλα τὰ ‘ψευδωνύμως’ λεγόμενα “ἐπείσακτα” μέλη, ποὺ σημειώνονται νὰ ἀνήκουν σὲ ἓνα ἤχο και ψάλλονται σὲ ἄλλον και ποὺ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ μέσοι κυρίως ἤχοι.

§ Ὅλη αὐτὴ ἡ πολυποικιλία τῶν ἤχων και ἡ πολυωνυμία τους ὑπάρχει σὲ

ὅλες τὶς Προθεωρίες τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης πρὶν ἀπ' τὸ 1814 καὶ ἀποτελοῦν τὸν μέγα πλοῦτο τῆς ψαλτικῆς μας παραδόσεως· πλοῦτο ποὺ πλούτισε καὶ τὴν ἐξωτερικὴ μουσικὴ μὲ τὰ ἀντίστοιχα “μακάμ”. Οἱ τρεῖς δάσκαλοι στὴν προσπάθεια τῆς ριζικῆς ἀπλοποιήσεως τῆς σημειογραφίας καὶ τῆς ψαλτικῆς πρακτικῆς παραθεώρησαν αὐτὴν τὴν ὀνομαστικὴ ποικιλία τῶν κλαδικῶν ἤχων, παρ' ὅλο ὅτι, τὸ λέω πάλι, διατήρησαν τὴν σημειογραφικὴ ἔνδειξη στὶς μαρτυρίες. Εἶναι γνωστὲς σὲ τυπωμένα βιβλία οἱ ὀνομασίαι αὐτῶν τῶν κλαδικῶν ἤχων, ὅπως καὶ τῶν γνωστῶν ὀκτώ, μὲ τὴν ἀντίστοιχὴ τουρκικὴ ὀρολογία. Κι εἶναι γνωστὸ ὅτι πολλοὶ ψάλτες μας ἀπ' τὴν Πόλη καὶ τὴν Μικρὰ Ἀσία ἔχουν πρόχειρη στὶς συζητήσεις τους τὴν τουρκικὴ αὐτὴ ὀρολογία τῶν ἤχων. Κι εἶναι κατανοητὸ τὸ παράλληλο φαινόμενο, δηλαδὴ τοῦρκοι χανεντέδες ἢ καὶ ἀπλοὶ μουσικοὶ ἀκροατὲς νὰ ἀκοῦνε Βυζαντινὴ Μουσικὴ καὶ νὰ ἀναγνωρίζουν καὶ ὀνοματίζουν μὲ τὴν τουρκικὴ ὀρολογία τὶς διαφορὲς μεταλλαγὲς τοῦ μέλους στοὺς κλαδικοὺς ἤχους. Εἶναι γεγονός, ἀκόμα, ὅτι κάποιοι μεταγενέστεροι Πρωτοψάλτες, τὸ β' ἡμισυ τοῦ 19' αἰῶνος, παρασημαίνουν τὰ δια πρᾶγματα μὲ διαφορετικὲς ἐνδείξεις, ἀπ' ὅτι οἱ τρεῖς δάσκαλοι, καὶ ἐξηγοῦν τὸ πρᾶγμα στοὺς προλόγους τῶν βιβλίων τους. Δὲν τοὺς ἐγκάλεσε ὅμως κανεὶς. Τί κακὸ εἶναι ἂν τὰ γνωρίζουμε πάλι τώρα καὶ τὰ λέμε τὰ πρᾶγματα μὲ τ' ὄνομά τους τὸ ἐλληνικόν;

β. Εἰσαγωγὴ τῶν χειρονομικῶν σημαδιῶν

§ Ὅλοι γνωρίζουμε τὰ πέντε σημάδια ποιότητος, ποὺ διατήρησαν οἱ τρεῖς δάσκαλοι στὴ Νέα Μέθοδο, {Βαρεῖα, Ψηφιστόν, Ὁμαλόν, Ἀντικένωμα, Σύνδεσμος (= Ἔτερον Παρακάλεσμα)}, ἀλλὰ δὲν γνωρίζουμε ὅλοι τὴν ἀκριβῆ ἐνέργειά τους, ἢ μία, κι ὅλοι τὴν δια, ἀπ' τὶς πολλὲς ἐνέργειές τους, γιατί στὰ διάφορα Θεωρητικὰ διαφορετικὲς περιγραφικὲς ἐπεξηγήσεις δίνονται καὶ στὰ ἔντυπα βιβλία ἀπὸ διαφόρους δασκάλους διαφορετικὲς ἀναλυτικὲς ἐρμηνευτικὲς καταγραφές τους συναντᾶμε. Κι ἡ προφορικὴ τους παράδοση; κι αὐτὴ ποικίλῃ εἶναι, ἀπὸ δάσκαλο σὲ δάσκαλο. Ποιὰ εἶναι ἡ ἀδιαμφισβήτητη ὁρθή; Χρειάζεται γνώση, ποὺ μπορεῖ νὰ φωτισθῇ περισσότερο μὲ τὴν ἀναδρομὴ στὴν πρὸ τοῦ 1814 θεωρία καὶ σημειογραφία. “Ταῦτα γὰρ (τὰ μεγάλα σημάδια χειρονομίας, καὶ τὰ ἐκφραστικά, γιὰ τὰ ὁποῖα γίνεται λόγος) ὥσπερ ὁδηγός ἐστι καὶ ἡγεμὼν ἐν τῷ οὕτως ἢ οὕτως εἰπεῖν, ἢ ἀργῶς μεταχειρίσασθαι τὰς φωνὰς ἢ συντόμως, ἢ μετὰ τόνου ἢ ἡσυχῶς” διδάσκει ὁ Γαβριὴλ ἱερομόναχος (μέσα 19' αἰῶνος) γιὰ τὴν πολλαπλότητα ἐρμηνείας τῆς διαιθέσεως. Κι ἂν ἡ πλημμελὴς γνώση αὐτῶν τῶν πέντε σημαδιῶν, ποὺ κράτησαν οἱ τρεῖς δάσκαλοι, ὁδηγεῖ σὲ διαφορετικὲς ἐρμηνεῖες, ποὺ μερικὲς ὅπωςδήποτε εἶναι ἐσφαλμένες, γιατί νὰ μὴ θέλουμε τὸν σαφεῖ προσδιορισμό, ὅπως ἡ τέχνη καὶ ἡ παράδοση κανοναρχεῖ, καὶ τῆς ἐνέργειας αὐτῶν τῶν σημαδιῶν καὶ κάποιων ἄλλων ἀκόμη ποὺ κι ἂν δὲν ὑπῆρχαν θὰ ἔπρεπε νὰ τὰ ἐπινοήσουμε ἐμεῖς τώρα γιὰ τὸν καλύτερο σαφηνισμό τῶν ἐκφραστικῶν καμωμάτων τῆς φωνῆς σὲ συγκεκριμένα ψαλτικὰ μορφώματα ποὺ ἡ παράδοση δημιούργησε καὶ τώρα τ' ἀφήνουμε καὶ χάνονται;

§ Τὰ χειρονομικὰ αὐτὰ σημάδια, ἢ σημάδια ποιότητος, ἔχουν καὶ

ὀρθογραφικὴ σημασία. Οἱ τρεῖς δάσκαλοι προσδιόρισαν μὲ αὐτὰ συγκεκριμένες ὀρθογραφικὲς πλοκές, ἀπ’ τὶς περισσότερες ποὺ εἶχαν, ὅπως ἄλλωστε περισσότερες ὀρθογραφικὲς, καὶ ἄρα καὶ ἐκφραστικὲς, συνυφάνσεις εἶχαν καὶ τὰ φωνητικὰ σημάδια. Τὰ ἄλλα πέντε-ἕξ σημάδια ποὺ δὲν διατήρησαν, {Λύγισμα, Πίασμα, Τρομικὸν - Ἐκστρεπτόν, Παρακλητικὴ, - κι ἀπ’ τὰ φωνητικὰ σημάδια τὴν Ὁξεῖα}, ἔχουν κι ἐκεῖνα ὀρθογραφικὸ λόγο· χωρὶς αὐτὰ ἡ ἀναλυτικὴ σημειογραφία στὶς συγκεκριμένες περιπτώσεις εἶναι ‘ἀνορθόγραφη’ εἶναι σὰν νὰ λείπουν τόνοι καὶ πνεύματα στὴν ἐλληνικὴ γραπτὴ γλῶσσα. Καὶ πρέπει ν’ ἀναρωτηθοῦμε· ‘πόσοι ἀποδίδουν τὰ σημάδια ποιότητος’; Οἱ περισσότεροι ψάλλουν σὰν νὰ μὴ τὰ βλέπουν κἂν αὐτὰ τὰ σημάδια, καὶ σὰν νὰ μὴ ὑπάρχουν στὴ σημειογραφία. Μήπως πρέπει νὰ τὰ καταργήσουμε; Ὁχι, βέβαια! Δὲν εἶναι καλὸς σύμβουλος ἡ ἀμάθεια καὶ ἡ ἀγνώσια· τουναντίον, ἡ εὐμάθεια καὶ ἡ γνώση προάγουν τὴν τέχνη.

§ Ἄν πρέπει, πάλι, νὰ καταγράψουμε ἀναλυτικά, μόνο μὲ φωνητικὰ σημάδια, τὶς συγκεκριμένες ἐνέργειες τῶν χειρονομικῶν - ἐκφραστικῶν σημαδιῶν, καὶ τῶν πέντε ποὺ γνωρίζουμε καὶ τῶν ἄλλων πέντε ποὺ δὲν γνωρίζουμε, γιὰ τὰ ὅποια σηκώθηκε ὁ σάλος, εἶναι ἓνα ἄλλο θέμα, τεράστιο καὶ μᾶλλον ἀκατόρθωτο πρᾶγμα, γιὰ τὸ μέγεθος καὶ τὴν πληθώρα τῶν περιπτώσεων, - σχεδὸν ἀνὰ δεύτερο ἢ τρίτο φωνητικὸ σημάδι στὴ σημειογραφία - , ποὺ πρέπει νὰ ἀνακαταγράψουμε τὴν γραπτὴ μας ψαλτικὴ παράδοση. Ἄς ἀναλογισθοῦμε αὐτὴν τὴν πραγματικότητα. Ναί, βέβαια, τὰ πάντα μποροῦμε νὰ καταγράψουμε ἀναλυτικὰ μὲ φωνητικὰ μοναχὰ σημάδια· ἡ σημειογραφία, ὅμως, ἔτσι καταντᾷ ἀπὸ περιγραφικὴ θαυμαστὴ τέχνη σὲ προσδιοριστικὴ καὶ μονοσήμαντὴ γραφικὴ παράσταση τῆς ἄυλης μουσικῆς, καὶ ἡ ψαλτικὴ ἐρμηνεία θὰ κινδυνεύει νὰ εἶναι μονάχα ξερὴ φωνητικὴ ὑπόθεση· θὰ χαθῇ ἡ προσωπικὴ ἐλεύθερη, μέσα στοὺς σημειογραφικοὺς καὶ χειρονομικοὺς κανόνες τῶν σημαδιῶν, ἐκφραση τοῦ κάθε ψάλτη. Δὲν εἶναι καθόλου ἀπλὸ θέμα, κι ἂς παρουσιάζεται ὡς ἀπλό. Τὸ θέμα θέλει συζήτηση καὶ σπουδὴ σὲ βάθος.

γ. Ἡ χρῆση τῶν ὑφесо-διέσεων, ἢ ‘συστηματικὰ θέματα’

§ Τὸ κεφάλαιο αὐτὸ εἶναι μεγάλο καὶ καίριο στὴν ἐν γένει μουσικὴ τέχνη. Ἡ προσπάθεια καὶ ἡ ἐνασχόληση γιὰ τὸν ἀκριβῆ προσδιορισμὸ τῶν ποικίλων λεπτῶν διαστημάτων τῆς φωνητικῆς μουσικῆς εἶναι φαινόμενο παλαιότατο, καὶ συμπαρακολουθεῖ τὴν ἐξέλιξη τῆς μουσικῆς σήμερα. Μέχρι τὸ 1814, τὸν κανονισμὸ τῆς Νέας Μεθόδου, δὲν ἀπαντᾷ πούθεν σαφὲς προσδιορισμὸς μὲ μαθηματικοὺς ὅρους τῶν ὁποίων διαστημάτων. Εἶναι γνωστὴ ἡ Ἀριστοξενικὴ διαίρεση τοῦ μείζονος τόνου σὲ τρεῖς διαιρέσεις, καὶ ἐπομένως σὲ τέσσερα διαστήματα· τὸν τόνο, τὸ ἥμισυ, τὸ τρίτον καὶ τὸ τέταρτον τῆς φωνῆς. Τὸ ἐπαναλαμβάνουν οἱ βυζαντινοί· “ὅπου γὰρ οὐ ψάλλεται φωνῆς τὸ ἥμισυ, ἢ τὸ τρίτον ἢ τὸ τέταρτον οὐκ ἔνι φθορά, ...”. Καὶ ὑπάρχουν καὶ οἱ διατονικοὶ ἐλάσσονες καὶ ἐλάχιστοι ἀκέραιοι τόνοι, τὰ λείμματα καὶ οἱ χρωματικὲς καὶ ἐναρμόνιες διέσεις. “Τὰ γὰρ λεπτὰ τῶν φωνῶν ἔχουσιν ἀριθμόν, ὃν οἱ πολλοὶ ἀγνοοῦσιν ὥς οὐκ ἀκηκοότες οὐδὲ μεμαθηκότες, ὥς ἀμελεῖς”, κανοναρχεῖ ἕνας

βυζαντινὸς θεωρητικός. Θὰ τὸν ἀγνοήσουμε; Κατὰ τὴν Νέα Μέθοδο ὁ χωρισμὸς τῆς κλίμακας καὶ ὁ προσδιορισμὸς τῶν διαστημάτων δὲν ἦταν ἀπόλυτα ἐπιτυχής. Καὶ χρειάστηκε τὸ πολύμοχθο καὶ πολύτιμο ἔργο τῆς Πατριαρχικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ 1881 νὰ διορθώσει τὰ πράγματα καὶ νὰ ἐπινοήσει νέα σημεῖα ἀλλοιώσεως, τὶς ὑφέσεις καὶ διέσεις, ποὺ ὡς ἀπλές ἢ μονόγραμμα ἢ δίγραμμα ἢ τρίγραμμα προσδιορίζουν τὰ μεγέθη τῶν διαστημάτων καὶ τὶς ἀλλοιώσεις κατὰ δύο ἢ τέσσερα ἢ ἕξ δωδέκατα τοῦ μείζονος τόνου, ὅπως καλὰ γνωρίζουμε. Τώρα, ἡ δομὴ τῶν διαφορῶν τετραχόρδων καὶ πενταχόρδων θεωρεῖται δεδομένη καὶ δὲν χρειάζονται ν' ἀναγράφονται οἱ ὑφεσο-διέσεις ποὺ δείχνουν τὶς ἀλλοιώσεις. Δεδομένες ἐπίσης θεωροῦνται, καὶ διδάσκεται σχετικὰ στὴν θεωρία, οἱ διάφορες λεγόμενες ἑλξεις, γιατί ἀποτελοῦν συστατικὸ ἰδίωμα καὶ 'γνωριστικὴ ἰδέα' τοῦ κάθε ἤχου {κατὰ τὸν Γαβριὴλ ἱερομόναχο, 19^ο αἰῶνος}, καὶ δὲν χρειάζεται νὰ σημειώνονται. Περιστασιακὲς ἑλξεις, ἢ καὶ σὲ κάποιες καίριες θέσεις ὑπομνηστικές, ἂν καὶ περιττές, πρέπει νὰ τίθενται καὶ καλῶς τίθενται. Τίποτε περισσότερο.

Ε'.

Ἡ θεωρητικὴ αὐθεντία·

Μακαριώτατε καὶ φίλοι ψάλτες·

“Μετὰ παρρησίας τολμᾶν”! Τόλμησα, λοιπόν, θαρρῶντας καὶ ἀπ’ τὴν εὐλογία σας καὶ τὴν ἀνοχή σας, καὶ κατέγραψα τὰ αὐτονόητα, ἢ ἔστω μὴν ἐκδοχή τους, τὴν προσωπικὴ μου ἄποψη, ὅπως τὴν ὑπαγορεύει ἡ ὁση γνώση εὐδόκησε ὁ Θεὸς ν’ ἀποκτήσω μὲ τὴν πολύχρονη ἔρευνα καὶ τὰ ἐπιστημονικὰ μου σπουδάσματα. Ἡ παρρησία στὴν ἐπιστήμη, ὅπως καὶ στὴν πίστι, εἶναι ἀρετὴ, ἀρετὴ ποὺ σὲ ἀκραΐες περιπτώσεις σὲ ὁδηγεῖ σὲ θάνατο· καὶ τέτοιος θάνατος εἶναι ἀγιότητα γιὰ τὴν πίστι καὶ τουλάχιστον σημεῖο ἀναφορᾶς γιὰ τὴν ἐπιστήμη, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ “καὶ ὅμως κινεῖται” τοῦ Γαληλαίου. Γνωρίζω καλὰ ὅτι τὰ ὅσα ἔγραψα τώρα ἐδῶ δὲν γίνονται εὐκόλα ἀποδεκτά· “καὶ ὅμως ἔτσι εἶναι”. Πολλοὶ ἀποδέκτες αὐτῆς τῆς Εἰσηγήσεως θὰ τὴν ἤθελαν ἀπρόσωπη ἢ πολυώνυμη, δηλαδὴ προῖον μιᾶς συλλογικῆς ἐπεξεργασίας. Καὶ πάλι, θὰ ἤθελαν μιὰ κύρωσή της ἀπὸ ὑπέρτερη ἀρχή· καὶ καλῶς σως, παρ’ ὅλο ὅτι καὶ ἡ ὅποια ὑπέρτερη ἀρχὴ θὰ βασισθῇ πάλι στὴ γνώμη τοῦ ἢ τῶν εἰδημόνων. Ἡ προσωπικὴ αὐτὴ Εἰσηγήσις τώρα εἶναι εὐάλωτη καὶ εὐκολοπαρεξήγητη, παρ’ ὅλο ὅτι εἶναι ἀπότοκη μιᾶς ἐνδελεχοῦς θεωρήσεως τῆς ἱστορίας καὶ θεωρίας τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης. Ὁ κίνδυνος αὐτὸς ἐλλοχεύει, ἐπειδὴ ὁ συντάκτης τῆς Εἰσηγήσεως εἶναι ἓνας καὶ εἶναι ἄνθρωπος κι αὐτὸς κι εἶναι ἀνθρώπινο νὰ μὴν ἀναγνωρίζονται εὐκόλα αὐθεντίες μεταξὺ ὁμοτέχνων, ὅσο κι ἂν ἀδιάσειστα καὶ αὐτονόητα εἶναι αὐτὰ ποὺ λέγονται, κι ἐπειδὴ καὶ τὸ ὕφος τῆς Εἰσηγήσεως δὲν εἶναι αὐστηρὰ ἐπιστημονικόν, μὲ συστηματικὸ ἔλεγχον καὶ παράθεση πληθώρας μαρτυριῶν καὶ ἀντιπαραβολῇ συγκριτικῇ τῶν διαφορῶν πτυχῶν τοῦ θέματος. Τέτοια εἰδικότερη ἐργασία εἶναι ἀνύσταχτο μέλημα καὶ τὸ ζητούμενο γιὰ τὸ

προκείμενο θέμα.

Πάντως, ἐγὼ τόλμησα καὶ κατὰ τὴν ἀνάθεση, ἰδοὺ ὁ ἰδρὼς τοῦ κόπου μου.

Στις εἰσηγήσεις καὶ συζητήσεις θίχτηκε καὶ τὸ θέμα τῆς “θεωρητικῆς αὐθεντίας”, ἀκριβῶς, κατὰ τὴν διδασκαλία τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης. Καὶ βέβαια, θεωρητικὴ αὐθεντία θεωρεῖται καὶ εἶναι ἡ παραδεδομένη θεωρία τῆς Νέας Μεθόδου, μὲ τὸ Θεωρητικὸν Μέγα τῆς Μουσικῆς, τοῦ Χρυσάνθου {Τεργέστη 1832}, καὶ μὲ τὴν διδασκαλία τῆς Πατριαρχικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ 1881, καὶ ἡ καθορισμένη διδασκαλία μὲ τὴν διαστρωμάτωση τῆς ὕλης σὲ πέντε ἔτη σπουδῶν κατὰ τὸν Κανονισμὸ τῆς “Σχολῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς” τοῦ Ὡδείου Θεσσαλονίκης {ΦΕΚ 229/11.11.1957}. Εἶναι παρήγορο τώρα, ποὺ ἀπ’ τὴν πληθὺ τῶν Θεωρητικῶν ποὺ κατακλύζουν τὰ τελευταῖα χρόνια τὸν σχετικὸ χῶρο, ὀνοματίζονται μόνο κάποια συγκεκριμένα Θεωρητικά. Τ’ ἄλλα; Διαπιστώνεται τώρα ὅτι δὲν εἶναι καὶ ἀκραιφνῶς σωστά; Κι εἶναι ὅχι μόνο παρήγορο ἀλλὰ καὶ ἐλπιδοφόρο ὅτι ἐπιζητεῖται νὰ ψάλουμε ἀπ’ τὰ μουσικὰ βιβλία μὲ τὴν πατριαρχικὴ σφραγίδα. Ὡστόσο, παραξενεύει ἡ πρόταση, γιὰ τὴν παραδοξότητά της, ν’ ἀκοῦμε δηλαδὴ τοὺς δίσκους τῆς ἐκδόσεως τῆς Ἀδελφότητος “Ἡ Ζωή”, μὲ τὴν χορωδία τοῦ Πανελληνίου Συνδέσμου Ἱεροψαλτῶν, ὑπὸ τὴν διεύθυνση τοῦ μακαρίτου Ἀντωνίου Μπελούση!

Ἡ ἄποψη ποὺ ἔρπει εἶναι ὅτι δὲν πρέπει νὰ διδάσκονται καὶ διαδίδονται “αὐθαίρετως”, μὲ διδασκαλία καὶ κυκλοφόρηση βιβλίων, θεωρητικὲς ἀπόψεις διαφορετικὲς ἀπ’ τὴν καθιερωμένη διδασκαλία τῆς Ψαλτικῆς, ἢ τὸ χειρότερο σὲ ἀντικατάστασή της, ὀλίγον κατ’ ὀλίγον. Καὶ αἰωρεῖται ἡ σκέψη ὅτι ἂν πρέπει ν’ ἀλλάξει κάτι πρέπει νὰ ἐπικυρωθῇ ἀπ’ τὴν ἀρμόδια Ἀρχή, καὶ στὸ προκείμενο τὴν Ἐκκλησία. Αὐτὸ τὸ ὑποθετικὸ ‘ἂν πρέπει ν’ ἀλλάξει κάτι’ σὲ ἄλλες διατυπώσεις πὸ ἐμφρονες, λέγεται κατηγορηματικά· ‘νὰ προηγηθῇ μία σὲ βάθος ἔρευνα’.

Κατὰ τὴν ἀνάπτυξη τῶν διαφορῶν σημείων μὲ τὰ ὁποῖα διαρθρώνεται αὐτὴ ἡ Εἰσήγησις, ἀνέκυψαν καὶ πολλὲς ἄλλες πτυχὲς τῆς παραδόσεως καὶ διδασκαλίας καὶ ἐρμηνείας τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης, πέρ’ ἀπ’ τὰ συγκεκριμένα τρία θέματα, πτυχὲς ποὺ μένουν σὲ νεφελώδη κατάσταση, ἢ ποὺ προσεγγίζονται διαφοροτρόπως ἀπ’ τοὺς δασκάλους καὶ ψάλτες καθ’ ὅλη τὴν μετὰ τὸ 1814 περίοδο. Καὶ ἄλλες ἀκόμη λεπτομέρειες ἂν θέλουμε μπορούμε νὰ ἀπαριθμήσουμε, ποὺ εἴτε ἀπαντοῦν σὲ βιβλία, ὅπως κάποια περίεργα νεοφανῆ ἀπηχήματα, ἀντὶ τῶν παλαιῶν ποὺ δὲν γνωρίζουν οἱ ψάλτες, εἴτε ἐνεργοῦνται στὴν ψαλτικὴ πράξη. Εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι γίνονται αὐθαιρεσίες στὴν Ψαλτικὴ παντοῦ καὶ πανταχοῦ καὶ πάντοτε καὶ ἀπ’ τοὺς πάντες· καὶ στοὺς κατὰ κόσμον ἱεροὺς ναοὺς καὶ στὰ μοναστικὰ κέντρα καὶ τὰ μεμονωμένα μοναστήρια. Ἀτόνησε ὁ ζῆλος καὶ ἐξέλιπαν οἱ Τυπικάρηδες καὶ Ἐκκλησιάρχες νὰ μετροῦν τὰ σαράντα Κύριε ἐλέησον, - νὰ μὴ λείψει οὔτε ἓνα, καὶ νὰ ἀνακαλοῦν τὶς ὅποιες ἐκτροπές. Ἡ λεγόμενη ἀδιάκοπη παράδοση εἶναι χολὴ στὶς μέρες μας. Οἱ ψαλτικὲς αὐθαιρεσίες ἐπηρεάζουν καὶ τὸ τελετουργικὸ μέρος τῆς λατρείας, μὲ οὐσιαστικότερη βλάβη, ἀφοῦ συμβάλλουν σὲ ἐγκαταλείψεις ὑμνογραφικῶν

είδων, ἢ συντιμήσεις ἢ κολοβώσεις τῶν ἀκολουθιῶν, μὲ τὸ νὰ παραφορτώνονται μελικά κάποια εἶδη καὶ νὰ παρατρέχονται “χῦμα” κάποια ἄλλα· καὶ τὸ χειρότερο ἀκόμα αὐτὲς οἱ μορφολογικὲς κακοποιήσεις νὰ γίνονται στὸ διο ψάλμα, τὸ Χερουβικό, γιὰ παράδειγμα.

Μακαριώτατε καὶ φίλοι ὁμότεχνοι·

Θεωρῶ ὡς σημεῖο τῶν καιρῶν τὸν κάποιο τάραχο ποὺ ἐπέτρεψε ὁ Θεὸς νὰ κινήσει τὴν ἱεροψαλτικὴ τάξη, γιὰτὶ μὲ αὐτὸν ἀνακινήθηκαν καὶ ὀρθώθηκαν πολλὰ θέματα τῆς Ψαλτικῆς μας, τῆς λεγόμενης Βυζαντινῆς καὶ Μεταβυζαντινῆς ἢ Νεώτερης Ἑλληνικῆς Μουσικῆς, καὶ ἀπ’ τὴν πλευρὰ τῆς Θεωρίας καὶ ἀπ’ τὴν πλευρὰ τῆς Πράξεως. Τὰ θέματα αὐτὰ ἢ οἱ λεπτομέρειες αὐτὲς χρονίζουν διφορούμενα ἢ ἀμφισβητούμενα, καὶ μόνο καλὸ δὲν κάνουν στὴν ὑπόθεση τῶν ψαλτικῶν πραγμάτων τοῦ τόπου μας· σα σα διαιωνίζουν μιὰ ὁμιχλώδη κατάσταση, γεννοῦν σύγχυση καὶ ἀμφισβήτηση, ἐγείρουν διχογνωμίες “καὶ μωρὰς συζητήσεις”, ὑποδαυλίζουν πάθη καὶ μίση μεταξὺ τῶν ψαλτῶν καὶ τελικὰ συμβάλλουν σὲ παραφθορὰ τῆς τέχνης, κατὰ τὸ “τυφλὸς τυφλὸν ὁδηγεῖ” {χφ. Ξηροποτάμου 357}. Αὐτὸ φαίνεται κατὰ τὴν διδασκαλία ἀπὸ διαφόρους δασκάλους καὶ ψάλτες μὲ διαφορετικὲς μεθόδους κατὰ τὴν αὐτοπρόβλητη αὐθεντία τους. Καὶ βέβαια, ἡ χρῆση ἀπὸ μερικοὺς ἀπ’ αὐτοὺς τοῦ συγκερασμένου πιάνου τοὺς ἀφήνει ἀνυποψίαστους γιὰ τὸν σκοτωμὸ καὶ τὴν ἀμπεπόληση τοῦ πλούτου τῶν λεπτῶν διαστημάτων καὶ τῶν μικρῶν καὶ γλυκῶν ἐκφραστικῶν ἐπιτηδεύσεων τῆς φωνῆς τοῦ ἀνθρώπου. ...

Τὸ σημεῖο τῶν καιρῶν δὲν εἶναι γιὰ τὴν ἐμφάνιση καὶ πιστοποίηση τῶν θεμάτων, ἀλλὰ γιὰ τὴν ἀνόρθωση τῶν ὅσα ἔγειραν καὶ λύγισαν ἀπ’ τὸ βάρος δεινῶν καὶ πολυχρονίων περιστάσεων. Τὸ προκείμενο θέμα, ἡ θεώρηση δηλαδὴ τῆς καταστάσεως τῶν ψαλτικῶν πραγμάτων, ἀπὸ ἄποψη θεωρητικῆ καὶ πρακτικῆ, εἶναι μεγάλο κι εἶναι καίριο λειτουργικὸ θέμα τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας. Στὴν Ἐκκλησία ζοῦμε ὅλοι μὲ τὸ πνεῦμα “τῆς πληρώσεως τοῦ νόμου” καὶ ὄχι τῆς καταργήσεως. Τὸ σεπτὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο πάντοτε, μέχρι τώρα, μὲ τὶς Πατριαρχικὲς Σχολές καὶ Ἐπιτροπὲς “συμπλήρωνε” τὰ ἐλλείποντα στὴν παράδοση τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης καὶ μὲ τὴν ἀλληλοδιάδοχη σειρὰ τῶν πατριαρχικῶν ψαλτῶν διαφυλάττει τὴν παράδοση. Ἡ ἀδιάκοπη, πάλι, ψαλτικὴ παράδοση τοῦ Ἁγίου Ὁρους καὶ τῶν ἄλλων μοναστηριῶν “ἐν ἐσπέρα καὶ πρωὶ καὶ μεσημβρία καὶ ἐν παντὶ καιρῷ” ἀναπέμπει τὸν διο καὶ ἀπαράλλαχτο ἦχο τῶν ἐορταζόντων. Καὶ σὲ ὅλους τοὺς ναοὺς τῆς εὐλογημένης ἑλληνικῆς γῆς, παρ’ ὅλη τὴν ποικιλοχίαν κατὰ τὰ διάφορα ψαλτικά “ῥφη”, τὰ βυζαντινὰ ἀκούσματα εἶναι καὶ ὁ γλυκασμὸς καὶ ὁ ἀναπαυμὸς τῶν ψυχῶν μας, καθὼς καὶ ὅλων τῶν ζωγραφισμένων ἁγίων μας μέσα στὶς ἐκκλησιές μας.

Μακαριώτατε·

Ταπεινῶς προάγομαι νὰ εἰσηγηθῶ τὴν σύσταση ἀπὸ κοινοῦ, ὑπὸ τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ καὶ μητρὸς Ἐκκλησίας, τοῦ σεπτοῦ Οἰκουμενικοῦ

Πατριαρχείου, καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος μιᾶς ὀλιγομελοῦς, πενταμελοῦς ἢ ἑπταμελοῦς, “Μουσικολογικῆς Ψαλτικῆς Ἐπιτροπῆς”, γιὰ νὰ προβῇ στὴν μελέτη τῶν ἀνακυψάντων θεμάτων, τὸν καθορισμὸ τῶν ὑπαγορευομένων ἀπ’ τὴν ἐπιστήμη καὶ τὴν τέχνη λύσεων, καὶ τὴν αὐθεντικὴ ἐπιβολὴ τῶν πορισμάτων αὐτῶν, γιὰ κοινὴ διδασκαλία καὶ ἐρμηνεῖα τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης· καὶ “εἰς κοινὸν ὄφελος” καὶ ἐπαύξηση “τῆς εὐεργεσίας τῶν Τριῶν Διδασκάλων τῆς Νέας Μεθόδου”.

Ἡ ὁμόνοια καὶ ὁμοφωνία περὶ τὰ ψαλτικὰ εἶναι θεσπέσιος ψαλμός· καὶ ὁ ψαλμός, κατὰ τὸν Μέγα Βασίλειο, εἶναι “φιλίας συναγωγός, ἔνωσις διεστώτων, ἐχθραίνοντων διαλλακτήριον. Τίς γὰρ ἔτι ἐχθρὸν ἡγεῖσθαι δύναται, μεθ’ οὗ μίαν ἀφῆκε πρὸς Θεὸν τὴν φωνήν; Ὡστε καὶ τὸ μέγιστον τῶν ἀγαθῶν, τὴν ἀγάπην, ἡ ψαλμωδία παρέχεται”. Εἰρηνεύσωμεν. Ἀμήν.

Ἀθήνα, ‘ἀγρυπνία’ 7 πρὸς 8 Σεπτεμβρίου 2001. Γρ. Θ. Στάθης

της Ψαλτικής Τέχνης